

PLUUSTERGOUd

Halfjaarlijks tijdschrift van de Historische Vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: Gerardus Boekhoven,
burgemeester van Hoogezand-Sappemeer
Een Keulse pot met geld
Kroniek van 200 jaar scheepswerf
Van der Werf

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”,

W.A.H. Rozema, Noordersingel 24,
9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512.
histverhosap@gmail.com

Website:

www.historische-vereniging-hs.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

NL42INGB0007453326

NL67ABNA0453578047

De HVHS e.o. is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI), alsmede een Culturele ANBI (dossiernummer 92 837).

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Synergion Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van het bestuur <i>Wim A.H. Rozema</i>	1
Van de redactie	2
Gerardus Boekhoven Burgemeester van Hoogezand-Sappemeer van 1958-1974 <i>Frens Jonker</i>	3
In kringen van historische kringen <i>Okkie Smit</i>	16
Een Keulse pot met geld	17
Noaloaten verhaal van vrouger Oom Henk op proatstoule <i>Henk Puister</i>	21
Oorlogsherinneringen uit Foxhol <i>Frederika de Vries</i>	22
Kroniek van 200 jaar Scheepswerf Van der Werff Scheepsbouwers aan het Winschoterdiep <i>J.G. van der Werff XI</i>	24
Boekbespreking Turfschuiten en kustvaarders <i>Frens Jonker</i>	38
Ineens een vreselijke knal, gerinkel van glas... 13 april 1945, Hoogezand bevrijd, een ooggetuigeverslag <i>Wim A.H. Rozema</i>	40
Volg het spoor terug De geschiedenis van de fam. Bollegraaf van de Smitslaan <i>Melle Vos</i>	46
Zelfde plaats, andere foto <i>Gerrit Stuu</i>	50

VAN HET BESTUUR

Vaaier loadjes links en vaaier loadjes rechts en in t midden n grode braide loa ...

Juist terug van een ritje naar Zuidlaren, zit ik te werken aan het antieke eiken schrijfbureau van resp. mijn grootvader en mijn vader. Nu staat het spul bij ons in de kamer. Aan het bureau – heel lang geleden sierde dit meubelstuk nog opa’s werkplek in één van de kantoren van strokartonfabriek de Britannia in Oude Pekela – wordt nagedacht, bedacht, geschreven en herschreven.

Aflevering 30 van onze 2-wekelijkse H-S-Krant-rubriek heb ik in de maak. We gaan zo het nu lijkt (... want dat is nooit helemaal zeker...) met de camera naar Waterhuizen. Het is elke keer weer afwachten wat er voor de cameralens en op het papier komt. Voor een geboren Westerwolmer, zoals ik, moet je dan de juiste bronnen weten te vinden. Gelukkig word ik ondersteund door mijn dames-medebestuurders, die regelmatig met mooie details op de proppen komen. We zullen kijken of we weer een mooi historisch pareltje aan onze serie kunnen toevoegen. De reacties op de serie zijn heel leuk en regelmatig komen lezers met wat aanvullingen. Voor schrijven geldt echter net als voor studeren: weglaten is belangrijk. Ik denk dan vaak aan een stelling van één van mijn leermeesters, wijlen dr. Buning: “Studeren en schrijven is systematisch overslaan!”.

Onze vereniging mag zich alom in een goede belangstelling verheugen. Bijna wekelijks komen bij mij op het secretariaat verhalen, spullen en verzoeken binnen. Geen wonder ook: onze vereniging is dit jaar al weer een kwart eeuw actief binnen onze gemeente en ver daar buiten. Over ons jubileum zult u binnenkort nader horen. Verder gaat ons reguliere programma uiteraard ook gewoon door. Vanaf 1 januari aanstaande zowaar binnen een nieuwe gemeente: Midden Groningen.

Nu is het eerst tijd voor al weer een aflevering van ons veelgeprezen magazine Pluustergoud.

Ook dit keer weer met grote zorg en bijzonder enthousiasme gevuld door onze redacteurs Daan Hulsebos en Melle Vos.

Oja..., u denkt nu natuurlijk, wat deed onze secretaris in Zuidlaren...?

Goeie vraag: er werd daar aan onze vereniging een aardewerk bonbondoosje aangeboden. Gemaakt in opdracht van banketbakker Blokker, voorzien van welbekende kerk en een hoogholtje. Die heb ik even opgehaald.

Namens bestuur en redactie wens ik u een mooie en vredige zomer in goede gezondheid.

Wim A.H. Rozema, secretaris.

VAN DE REDACTIE

In Pluustergoud nummer 45 vindt u een groot aantal artikelen voor elk wat wils.

Naast de vaste rubrieken “van het bestuur” en “zelfde plaats, andere foto” een verhaal van Henk Puister onder de titel “n Noaloaten verhoal van vrouger”.

Frens Jonker heeft het voor veel van de lezers herkenbare indrukwekkende levensverhaal van Gerardus Boekhoven, burgemeester van de gemeente Hoogezand-Sappemeer tussen 1958 en 1974, aangeleverd. Melle Vos bezocht de concentratie- en vernietigingskampen Auschwitz en Birkenau en volgde het spoor terug van de Hoogezandster Joodse familie Bollegraaf die daar op afschuwelijke wijze om het leven is gebracht.

Wim Rozema vertelt het prachtige verhaal over de briefwisseling die Jenny van Beek, in Hoogezand als evacuee ondergebracht, had in april 1945 met haar verloofde in Rotterdam en de wijze waarop de Historische Vereniging in het bezit is gekomen van die brieven.

Frederika de Vries, al 50 jaar woonachtig in Middelburg, verhaalt hoe zij als kind in Foxhol de bezetting heeft beleefd.

EGGE KNOL e.a. vertellen over een Keulse pot met geld die in 2001 is aangetroffen in een woning aan de Noorderstraat en wat er verder mee gebeurde.

Dan heeft J.G. van der Werff de kroniek van 200 jaar scheepsbouw van de familie Van der Werff op papier gezet. Deel I in dit nummer, deel II zal in de volgende editie van Pluustergoud worden opgenomen. Frens Jonker bespreekt het nieuwste boek van historica Ingrid Wormgoor “Turfschuiten en kustvaarders”, Okkie Smit doet verslag van een bezoek samen met enkele bestuursleden aan een bijeenkomst van de bevriende Historische kring Menterwolde en tenslotte nog een oproep om aan te geven welke personen op een historische foto staan.

De redactie spreekt haar waardering uit over de vele aangeleverde artikelen en wenst u veel leesplezier.

GERARDUS BOEKHOVEN (1909-2002),
burgemeester van Hoogezand-Sappemeer van 1958-1974

Frens Jonker

Onderstaand artikel is eerder gepubliceerd in nummer 24 van de Veenkoloniale Almanak (2012).

Wanneer Gerardus Boekhoven burgemeester van Hoogezand-Sappemeer wordt is hij bijna vijftig jaar. Hij heeft dan al het nodige meegemaakt. Aan deze “pre-Hoogezandse” periode besteden we de nodige aandacht vanwege de grote betekenis voor Boekhoven’s carrière.

JEUGD

Gerardus Boekhoven werd geboren op 30 november 1909 in Rotterdam. Hij was de zoon van lithograaf Gerardus Boekhoven (1878-1965) en Johanna Frederika Nanninga (1884-1959)*1 De jonge Boekhoven bracht zijn jeugd door in Schiedam. Hier ging hij naar de (M)ULO. Op latere leeftijd zou hij allerlei cursussen gaan volgen op economisch en administratief terrein. Ook volgde hij colleges aan de universiteit van Groningen, o.a. bij de bekende professor Keuning. Als schooljongen weet Gerardus al van aanpakken. Wanneer zijn vader werkloos wordt, verkoopt hij op zondagmiddag “Kwatta-reepjes” op het voetbalveld om zo het gezinsinkomen enigszins aan te vullen.*2

VERTREK NAAR GRONINGEN

Het gezin Boekhoven verhuist naar Groningen en de jonge Boekhoven krijgt werk bij de NoordNederlandse Clichéfabriek aan de Noorderhaven. Zijn broer Gerrit J. was op deze fabriek bedrijfsleider. In dit bedrijf werkte Gerardus zich op tot commercieel beleidsmedewerker.

Foto personeel

*De Noord-Nederlandse Clichéfabriek te Groningen.
Uiterst rechts staat Gerrit Boekhoven, derde van links
onder zit Gerard Boekhoven.*

Van kinds af aan had Gerardus al belangstelling voor politiek. Thuis werd er veel over politiek gepraat. Zijn vader was S.D.A.P.’er en zoonlief volgde zijn spoor. Het bleef niet bij belangstelling alleen. Spoedig zou Gerardus een actieve rol gaan spelen.

DE GRONINGER GEMEENSCHAP

Het was de Commissaris der Koningin in Groningen, J. Linthorst Homan, die in 1939 de Groninger Gemeenschap oprichtte. Deze vereniging was een ietwat elitaire organisatie. De opzet was de samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid en maatschappij te bevorderen.

Onder de bezielende leiding van de Commissaris werd op 8 juli 1939 een zgn. “Groninger Dag”

georganiseerd. Verschillende sprekers uit kringen van overheid, bedrijfsleven en wetenschap voerden het woord. Langs deze weg trachtte Linthorst Homan het eenheidsbesef onder de Groningers te bevorderen. “Er moet een besef ontstaan dat de zuilen doet overstijgen”, aldus de commissaris. Koningin Wilhelmina had in een radiorede op 27 januari 1939 gepleit voor geestelijke en morele herbewapening teneinde het volk te wapenen tegen de dreigende oorlog en crisis. Verder deed de vorstin een oproep tot het ontwerpen van plannen voor de bestrijding van de werkloosheid. Linthorst Homan was van mening dat aan de oproep van de vorstin op provinciaal niveau gehoor moest worden gegeven. De tegenstellingen tussen het volk zouden kleiner moeten worden.*3 In de stichtingsakte van de Groninger Gemeenschap werd het doel als volgt omschreven: “werkzaam zijn ter bevordering van het saamhorigheidsgevoel, van het nationaal besef en van de culturele en sociale belangen van de bevolking der provincie Groningen in samenwerking met bestaande organisaties”. Op 22 februari 1939 vond in Groningen de eerste openbare vergadering plaats in een overvolle Harmonie.*4 Het bestuur was uiteraard breed samengesteld. Er zaten S.D.A.P.’ers in, liberalen en verder ook kerkelijke figuren van protestantse en katholieke signatuur. Als adjunct-secretaris van het bestuur werd benoemd H. Roelfsema (soc.dem.) de latere burgemeester van Hoogezand-Sappemeer en voorganger van Boekhoven. In juni 1940 werd door Gerardus Boekhoven, de opvolger van Roelfsema, de eerste stap gezet.*5 Ondertussen was ons land betrokken bij de tweede wereldoorlog (mei 1940) en gingen na verloop van tijd veel vooroorlogse structuren verloren. De oprichting van de Nederlandse Unie paste heel goed in het denken van Linthorst Homan en bij datgene wat in de provincie Groningen gaande was. Voorlopig ging de “Groninger Gemeenschap” door met haar activiteiten. Boekhoven speelde daarin zijn rol. Hij maakte zich o.a. nuttig als organisator van evacuatie van Rotterdamse kinderen naar Groningen.*6

Al spoedig ondervond ook de “Groninger Gemeenschap” last van de bezetters. In oktober 1940 werd namelijk de Winterhulp opgericht. Naar buiten werd deze organisatie gepresenteerd als een apolitieke liefdadigheidsbeweging, in werkelijkheid moest de liefdadigheid gelijkgesteld worden. Oorspronkelijk steunden vele notabelen het doel van de Winterhulp, ook Boekhoven deed mee, evenals de commissaris der koningin en de burgemeester van Groningen. De stichting zamelde geld in. In juli 1941 werd de Nederlandse Volksdienst (N.V.D.) opgericht. Deze N.V.D. zou alle maatschappelijke ondersteunende organisaties vervangen. Honderdvijftig charitatieve organisaties werden opgeheven en ondergebracht bij deze N.V.D. Toen Winterhulp en N.V.D. werden samengevoegd was heel duidelijk dat de nazificatie toesloeg.*7 Boekhoven weigerde tot deze nieuwe organisatie toe te treden.*8 In deel 10b van dr. De Jong wordt Gerardus Boekhoven verwisseld met zijn broer Gerrit. In de index wordt vermeld dat G.J. Boekhoven contacten onderhield met leden van de Nederlandse Unie, het betreft hier Gerardus.

HET VERZET

Vanaf het moment van de bezetting door de Duitsers was er in Nederland verzet, in allerlei vormen. Zo werden al spoedig illegale bladen over het hele land verspreid. Eén van die bladen was “De Vonk”. Het blad werd opgezet door links georiënteerde figuren: “Orgaan van de werkers van Nederland”. In het voorjaar van 1940 zou de vergadering plaatsvinden met vertegenwoordigers van de Jongeren Vredesactie (J.V.A.) van de A.J.C. (Arbeiders Jeugd Centrale) en andere socialistische organisaties. De inval van de Duitsers gooide roet in het eten. (inval op 10 mei). Onmiddellijk besloot men illegaal te gaan. Behalve verzet tegen de Duitsers, werd ook verzet tegen de oude kapitalistische verhoudingen gepredikt.*9 Ogenblikkelijk besloot men illegaal te gaan en “De Vonk” ontstond. Als voorloper van het blad werden open brieven gestuurd, speciaal gericht aan de

jeugd van Nederland. Henriette Roland Horst was de schrijfster van die brieven.*10 Met kerst 1940 verscheen de eerste “De Vonk”. Ook in de provincie Groningen werd het blad verspreid. Er werden twee verzetsdoelen nagestreefd: enerzijds het opwekken van verzet, anderzijds wilde men steun verlenen aan slachtoffers van het fascisme, met name aan de Joden. Men dacht aan het vinden van onderdak, financiële steun en vooral de verstrekking van bonkaarten en persoonsbewijzen.*11 Aanvankelijk werd het blad per koerier naar het noorden vervoerd, waar medewerkers voor verspreiding zorgden, al spoedig ging men er toe over het blad in het noorden te hectograferen. Nog later vond ook het drukken van het blad in het noorden plaats. De S.D.A.P.’er Herman van Kuilenburg (latere vriend van Gerardus Boekhoven) zorgde voor het papier.*12 De Vonk-medewerkers hadden al spoedig gespecialiseerde hulp nodig; vakmensen, die in staat waren persoonsbewijzen e.d. te vervalsen. Het is geen toeval, dat medewerkers van de Cliché-fabriek, het bedrijf waar ook de Boekhovens werkten, bij de Vonk-groep in beeld kwamen. Er werden contacten gelegd en de broer van Gerardus, Gerrit, de bedrijfsleider – bijzonder charmant en charismatisch – werd de contactman. Gerrit was evenals zijn broer S.D.A.P.’er. Uit deze contacten is de verzetsgroep “De Groot” ontstaan. Gerrit was een bekwaam lithograaf, die op uiterst deskundige wijze persoonsbewijzen wist te vervalsen, en clichés van benodigde stempels kon maken. Gerrit weet een aantal medewerkers om zich heen te verzamelen, mede in staat gesteld door de directeur van de fabriek, de heer Kamp.*13 Gerrit Boekhovens verzetsnaam was “De Groot”, vandaar de naam. Samen met zijn vriendin Dinie Aikema vormden ze het echtpaar “De Groot”. Beiden leefden gescheiden van hun partner en woonden samen.*14 Kenmerkend voor de verzetsgroep “De Groot” was de afkeer van aanslagen en overvallen (pacifistische traditie van de J.V.A., gebroken gewertje). Ook Gerardus maakte onderdeel uit van de verzetsgroep, zijn vrouw deed koerierswerk. Hij zag zijn verzetsdaden als min of meer vanzelfsprekend. In een interview zei hij: “Geeft het blijk van heldhaftigheid als je niet kunt verdragen dat het recht van de sterkste tot het hoogste recht wordt verheven?” Het echtpaar Boekhoven dook onder in 1942. Als de Joden in mei van hetzelfde jaar verplicht worden een ster te dragen gaat men in Groningen de straat op om mee te doen aan de “Joden-sterren-acties”, “Jood en niet-Jood” samen in de strijd.*15 Ook leden van de “De Groot-groep” deden mee. De verzetsgroep “De Groot” is een kleine, maar onafhankelijke groep gebleven: “Wij, met hoogstens 100 medewerkers door het hele land hebben mogelijk gemaakt dat tweevijfde van alle onderduikers elke maand een bonkaart uitgereikt kregen en alles wat ze verder nodig hadden”.*16 Deze onafhankelijkheid leverde bij het “Grote verzet” irritatie op en het betekende wel, dat de groep geen financiële steun ontving van het Nationale Steunfonds. Als kleine vergoeding vroeg “De Groot” een gulden voor een bonkaart (het hoogste aantal bonkaarten dat per maand is uitgedeeld was 11.000). Tijdens de Spoorwegstaking is de groep “De Groot” wel financieel geholpen door de directie van de Spoorwegen (400.000 gulden). Een deel daarvan (de helft ongeveer) is jammer genoeg in handen van de Duitsers terecht gekomen.*17 Begin 1945 werd de groep “De Groot” door verraad opgerold. Bij de arrestatie van een aantal medewerkers speelde de in Hoogezand-Sappemeer bekende S.D.’er Harry Bouwman een hoofdrol. Ook het echtpaar Gerardus Boekhoven, dat ondergedoken was in Uithuizen, werd gearresteerd. Mevrouw Boekhoven verbleef veertien dagen in het Scholtenhuis en werd daarna vrijgelaten. Haar man bleef gevangen, ook eerst in het Scholtenhuis. Met Gerrit, zijn vriendin en andere leden van de groep liep het slecht af. Ze werden gefusilleerd. In totaal werden 10 leden vermoord, nog eens 20 kwamen om in concentratiekampen.*18 Gerardus Boekhoven kwam in het concentratiekamp Neuengamme terecht. Neuengamme is een dorp niet ver van Hamburg. In de oorlog was het één van de grootste kampen in Duitsland. Eigenlijk waren er verschillende kampen, die alle tot Neuengamme gerekend werden. De omstandigheden waren er verschrikkelijk. Alleen de allersterksten

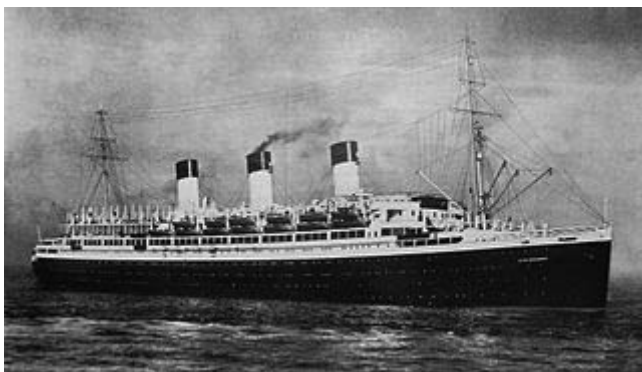
konden overleven. “Tob niet, het komt toch anders” had Gerardus in een cel gelezen.

Toen de overgave van de Duitsers heel dichtbij kwam werden de gevangenen van het concentratiekamp Neuengamme op transport gesteld naar Lübeck. Van daaruit werden ze ingescheept. De meesten kwamen terecht op de ARCONA, een groot passagiersschip. Dit schip lag ongeveer drie kilometer voor Neustadt in de Lübecker Bucht. In de nacht van 2 op 3 mei 1945 werden de schepen gebombardeerd door de Engelsen. De gevolgen waren catastrofaal.

Er waren ongeveer 6000 man aan boord, aangevuld met bemanningsleden en soldaten. Kort voor de beschieting heeft het Zweeds Rode Kruis pogingen gedaan de Engelsen ervan te overtuigen de schepen niet aan te vallen. Een witte vlag

als teken van capitulatie hielp ook niet. Slechts 314 mensen overleefden de ramp.*19 Gerardus Boekhoven was er één van. Na een langdurige verpleging in een ziekenhuis kwam Gerardus begin juli weer terug in Groningen. Voor het verzetswerk ontvingen de heer en mevrouw Boekhoven het verzetsherdenkingskruis (met gesp voor bijzondere verrichtingen).

Neuengamme

DE WEDEROPBOUW

De periode na 1945 was er één van grote problemen. In de landbouw (lange tijd de kurk geweest, waarop de economie dreef) veranderde veel, ook in de Veenkoloniën. De vraag naar voedsel was groot, de productie steeg mede door mechanisatie. Het paard (heel veel paarden waren door de Duitsers gevorderd) werd meer en meer vervangen door de tractor. De verdere mechanisatie (mede mogelijk gemaakt door de Marshallhulp) had een negatief gevolg voor de werkgelegenheid. In het jaar 1947 werkte in het noorden (Groningen, Friesland en Drenthe) nog bijna 33% van de beroepsbevolking in de landbouw. In het jaar 1960 was dat percentage teruggelopen tot 21.5%. In het jaar 1970 zelfs tot 10%. Wanneer er voor deze groep geen vervangend werk zou komen, zou dat tot gevolg hebben dat er een vertrekoverschot zou ontstaan. Uit cijfers blijkt de harde werkelijkheid: tussen 1951 en 1958 is er in het noorden een vertrekoverschot van in totaal 69.497 personen, tweederde van het aantal verhuisde naar het westen. Alleen industrialisatie kon redding brengen. Die industrie moest wel van buiten komen.*20

De burgemeester van Hoogezand-Sappemeer (beide gemeenten waren in 1949 gefuseerd) H. Roelfsema (zie pagina 2) maakte zich sterk voor deze aanpak. Samen met de stad Groningen en andere gemeenten in de provincie stelde men vast dat er acquisitie gepleegd moest worden. In dit kader stelden Gedeputeerden van Groningen in 1951 een welvaartscommissie in. In die commissie zat een aantal topbestuurders uit provincie en overheid, het bedrijfsleven en de Rijksuniversiteit. Het doel was bevordering van de welvaart en het kleiner maken van het vertrekoverschot of het zo mogelijk opheffen. In Den Haag moest deze ontwikkeling van toenemende werkloosheid en dus vertrekoverschot gebracht worden als een nationaal probleem.*21 Professor Keuning stelde hier tegenover een meer activistische houding. Hij sprak van Groningse lautheid.*22 De welvaartscommissie bleef vanuit de eigen situatie denken: ontwikkeling van de landbouw, stimulering van de landbouwindustrie. Industrie van buiten gaf weinig perspectief, tenzij Groningen erin zou slagen een brug te slaan tussen het westen van Nederland, Noord-Duitsland en Scandinavië. Eerste voorwaarde was dan wel verbetering van de infrastructuur.*23 Burgemeester Roelfsema stelde in 1952 een commissie in voor industriële klimaatsverbetering. In het rapport (1953) gaf de commissie (vertegenwoordigers van overheid, bedrijfsleven en vakbonden) adviezen en aanwijzingen voor verbetering van het vestigingsklimaat.*24

Ging het eigenlijk wel zo slecht in Hoogezand? In 1949 kopte Het Vrije Volk: “Hoogezand-Sappemeer staat en valt met de industrie”. In het stuk wordt hoog opgegeven over de aardappelmeel- en strokartonindustrie. Ook de “nieuwe” industrieën (NOVE, NERUB) gaven hoop voor de toekomst.*25 Verder stelde de “commissie Roelfsema” vast dat het gemeentebestuur industry-minded” was. Acquisitie was evenwel een noodzaak. Ter gelegenheid van het 325-jarig bestaan van Hoogezand-Sappemeer sprak Professor H.J.Keuning. De hoogleraar liet een waarschuwend geluid horen. Hij wees op de tweeslachtigheid van de gemeente die veroorzaakt werd door de nabijheid van de stad Groningen waardoor een zelfstandig leven van Hoogezand-Sappemeer (randgemeente van de stad Groningen) werd belemmerd. Bij verdere ontwikkeling in westelijke richting zou Hoogezand-Sappemeer meer en meer een randstad van Groningen worden. Keuning is van mening dat de lotsverbondenheid met de Veenkoloniën voorop gesteld moet worden. De mogelijkheden zijn genoeg voor handen om die lotsverbondenheid te bewaren (landbouw, landbouwindustrie, scheepsbouw). Hij pleit ervoor dat Hoogezand-Sappemeer een veenkoloniale gemeente blijft. Dat was zo en dat moet zo blijven, aldus de hoogleraar.*26

Midden jaren vijftig stond Hoogezand-Sappemeer er minder gunstig voor. Het werkloosheidscijfer in 1955/56 bedroeg 9% van de beroepsbevolking en dat percentage steeg in 1958 tot 26%.*27 Hulp uit Den Haag was eigenlijk een noodzaak. Werde het noorden achtergesteld? De cijfers tonen aan dat er inderdaad sprake was van achterstelling. In 1953 bracht het bedrijfsleven in het noorden 4.5% van de totale productie voort, terwijl de bevolking 4.4% van de Nederlandse bevolking bedroeg. De overheidsinvesteringen bedroegen slechts 3.1% van het landelijk totaal.*28 De goede wil was er wel in Den Haag. De plannen van de regering hielden in, dat de achtergebleven gebieden (Limburg en het Noorden) extra steun zouden krijgen. Het noorden voerde de druk op via de Bestuurscommissie Noorden des Lands. Deze commissie bewerkte kamerleden, een delegatie werd uitgenodigd. De problemen hier werden vergeleken met die in Zeeland na de watersnoodramp.*29

DE KOMST VAN BOEKHOVEN (1958), “Der rechte Mann”.

Wanneer Boekhoven benoemd wordt tot burgemeester van Hoogezand-Sappemeer staat de gemeente er niet rooskleurig voor. Men zit eigenlijk te wachten op een burgemeester, die de impasse kan doorbreken. Voor zijn komst naar Hoogezand-Sappemeer had Boekhoven al getoond niet

foto: archief H.S.

voor een kleintje vervaard te zijn. In de oorlog liet hij zich niet de wet voorschrijven door de Duitsers. Op het politieke toneel speelde Boekhoven ook zijn rol. Voor de oorlog was hij al gemeenteraadslid geweest in Groningen voor de S.D.A.P. (jongste raadslid). Na de oorlog sloot hij zich aan bij de Partij van de Arbeid en binnen de partij vervulde hij verschillende functies (lid van de Partijraad, gewestelijk secretaris, lid van de Provinciale Staten voor de P.v.d.A.). In 1945 haalde burgemeester Tuin hem naar de secretarie van de gemeente Hoogezand. Niet lang daarna

werd hij benaderd door Commissaris van de Koningin Ebels om de taak op zich te nemen van burgemeester van Nieuwe Pekela. Toenmalig prominent P.v.d.a.'er J.W. Burger legt in het "Boek vol Boekhoven" (Liber Amicorum, aangeboden bij Boekhoven's afscheid) verband tussen Boekhoven's rol in de oorlog en de benoeming tot burgemeester. De vraag: "Hoe was je in de oorlog",

werd toen ter tijd als eerste gesteld. Aanvankelijk bestuurde Boekhoven de gemeente alleen, later werd hij bijgestaan door wethouders en een noodraad. Er moest natuurlijk veel gebeuren, ook in Nieuwe Pekela, maar Boekhoven stak de handen uit de mouwen en begon met veel enthousiasme aan de wederopbouw. Een anekdote uit die periode geeft de onverzettelijkheid van Boekhoven goed weer. Het was zo, dat de arbeiders van de aardappelmeelfabriek zaten te springen om nieuwe klompen. Tegen alle verboden in liet Boekhoven een aantal populieren kappen. Prompt werden deze in beslag genomen. Desondanks gaf Boekhoven opdracht de bomen naar Noordbroek te vervoeren waar er 400 paar klompen van werden gemaakt. Boekhoven heeft in Nieuwe Pekela voortvarend gewerkt aan de verbetering van de infrastructuur, wijken werden gedempt ten behoeve van het verkeer. Uitbreidingsplannen werden verwezenlijkt, een park werd naar burgemeester Boekhoven genoemd. Ook op het gebied van welzijn heeft de burgemeester zijn sporen verdiend, ouderenzorg, woningbouw, sportaccommodaties etc.*31 Naast het ambt van burgemeester vervulde Boekhoven ook het lidmaatschap van de Tweede Kamer (1951/52 en 1956/57). Als kamerlid hield hij zich voornamelijk bezig met Volkshuisvesting en Binnenlandse Zaken. Korte tijd was hij voorzitter van de Vaste Kamercommissie voor de B.B. (Bescherming Bevolking). Waar mogelijk verdedigde Boekhoven de belangen van het Noorden wat hem veel waardering opleverde.*32 In 1958 verwisselde Gerardus Boekhoven Nieuwe Pekela voor Hoogezand-Sappemeer en streek neer aan de Parklaan in het knusse Westerpark. In december werd hij geïnstalleerd tijdens een bijzondere raadsvergadering in de grote zaal van hotel Faber.

Hoogezand-Sappemeer kreeg een burgemeester, die niet op zijn mondje was gevallen. Hij had de wijzen der aarde bestudeerd en bediende zich graag van citaten. Zijn lijfspreuk was een uitspraak van Goethe: "Der den Augenblick ergreift, der ist der rechte Mann." Uit het navolgende zal blijken dat die spreuk heel goed bij Boekhoven paste. In zijn installatierede legde de nieuwe burgemeester uit hoe zijn functie zag. "Een burgemeester is principieel ondergeschikt aan de gemeenschap. Wars van bureaucratie en automatisme wil ik trachten mijn taak met idealisme aan te vangen.*33 Passend bij Boekhoven eindigde hij met een citaat van Joost van den Vondel (uit Salomon): "Het past geen vreemdeling de burgerij te plagen. En d'ingeborenen te tergen met een smet van nieuwigheden", (raadsvergadering van 20 dec. 1958) Loco-burgemeester Kiewiet

bracht tijdens de bijzondere raadsvergadering meteen de problemen van Hoogezand-Sappemeer naar voren: “In de kanalen van Nieuwe Pekela kon echt gevist worden. In Hoogezand-Sappemeer daarentegen ging men met vaarttuig en schepnet het kanaal op om vuil te verwijderen”. Ook door andere raadsleden werd aangedrongen op demping van het oude Winschoterdiep. Ook bestrijding van de werkloosheid stond bij veel raadsleden hoog op de agenda. Boekhoven zou een moderne burgemeester worden, een manager, een actief bestuurder, die goed gebruik maakte van zijn netwerken. Hoogezand-Sappemeer moest een stad worden. Dat dit ten koste zou gaan van het veenkoloniale karakter was voor hem nu één keer een voldoende feit. Voorbeelden van vernieuwingen waren o.a. het instellen van een zelfstandig sociaal-economisch bureau en het benoemen van een voorlichtingsambtenaar (primeur voor de provincie). In het nieuwe industriebeleidsplan van 1959 werd Hoogezand-Sappemeer aangewezen als één van de zes industriekernen in de provincie Groningen. Dat betekende extra stimuleringsmaatregelen: bedrijven, die zich in Hoogezand-Sappemeer wilden vestigen konden rekenen op forse stimuleringspremies.*34

Hoogezand-Sappemeer kreeg de wind in de zeilen, Boekhoven was de kapitein. Een optimistische.... Het aantal inwoners zou in het jaar 2000 gegroeid moeten zijn tot 75.000 inwoners.*35 De groei kwam er en was in de eerste plaats te danken aan de inzet van de burgemeester. Hij maakte gebruik van zijn contacten in Den Haag en tot ver buiten de grenzen. Advertenties werden geplaatst in buitenlandse bladen. Bezoeken werden gebracht aan Scandinavische landen om mogelijke belangstellenden over te halen zich hier te vestigen. Hoogezand-Sappemeer had immers iets te bieden (kerngemeente, zie boven). Als extra gunstige voorwaarde voor Zweedse

foto: archief H.S.

bedrijven gold, dat hier de loonkosten lager lagen dan in het eigen land. In het jaar 1960 vestigde zich het eerste Zweedse bedrijf: Melka Holland N.V. Melka was een overhemdenfabriek (aan de Vredenburg). Melka profiteerde van de premieregeling “Bevordering Industrialisatie Industriekernen” en een “Prijzreductieregeling”, die verbonden waren aan de status van kerngemeente. De beschikbaarheid van industrieterreinen heeft ook een positieve rol gespeeld.*36

Al spoedig volgden andere Zweedse bedrijven zoals Trelleborg, Mölnlycke en Scandex. Verder kwam de Nederlands-Amerikaanse fabriek Silenka naar Hoogezand. AKZO had belangen in Silenka. “Mölnlycke” was, zo bleek later, gevoelig voor de enthousiaste verhalen van Boekhoven. Mölnlycke had al min of meer gekozen voor Enschede. In 1963 werd een productiehal gebouwd. Het bedrijf legde zich toe op de fabricage van damesverband, later gevolgd door de productie van luiers. Vooral veel vrouwelijke werknemers kwamen aan de slag bij deze vestiging. Er werd gewerkt in tweeploegendienst, een primeur voor de provincie. Een goede reclame stunt was het schenken van een aantal dozen luiers aan de ouders van prins Willem Alexander bij diens

geboorte.*37 De vestiging van de buitenlandse bedrijven had een positieve uitwerking op de werkloosheid in de gemeente. Hoogezand-Sappemeer werd één der snelst groeiende gemeenten van de provincie Groningen. De scheepsbouw en de aardappel- en strokartonindustrie werden overvleugeld.

De aanpak van Boekhoven had succes. De minister van Economische Zaken De Pous beloofde de gemeente: in de Nota voor het regionale industriebeleid 1965-1968 werd Hoogezand-Sappemeer gepromoveerd van “subkern” tot “primaire kern”. Dit hield in dat de gemeente nog vier jaar verzekerd zou zijn van overheidssteun bij de expansie van de industrie en de ontplooiing van de dienstensector. Hoogezand-Sappemeer werd voorgetrokken. Andere gemeenten in de provincie waren afgunstig. Winschoten en Stadskanaal (subkernen) zouden het in de toekomst zonder die stimuleringsgelden moeten doen. De reactie van de burgemeester: “Wij zijn er altijd van overtuigd geweest, dat dit de uitkomst zou zijn.”*38

Toch kan men vaststellen, dat het optimisme van Boekhoven op onderdelen te groot was. Zo zou het aantal inwoners van 75.000 nooit gehaald worden, laat staan het aantal van 125.000 wat ook genoemd is. In 1966 constateerde de latere gemeentesecretaris Sagel, dat de bevolkingsgroei en de groei van het aantal arbeidsplaatsen achterbleven bij de ramingen van 1961 (45.000 inw. in 1980). Hij verklaarde dit uit de achterblijvende woningbouw. Teveel mensen werkten in Hoogezand-Sappemeer, maar woonden elders (in 1965 maar liefst 1749). De cijfers spreken voor zich: in 1949 had de gemeente 20.947 inwoners, in 1976 27.470. In 1979 was het aantal inwoners gestegen tot 35.884.*39

HET DEMPEN VAN HET OUDE DIEP

Onder de voorganger van Boekhoven, burgemeester Roelfsema werd al uitvoerig gesproken over de problematiek van de verlenging van de Kerkstraat naar de Rijksweg en de eventuele demping van het oude Winschoterdiep. Argumenten voor de demping waren o.a.: – beëindiging van de stankoverlast, – vergroting van de verkeersveiligheid door bredere wegen. Bovendien had het nieuwe Winschoterdiep de scheepvaartfunctie overgenomen.*39 De stad Groningen moest toestemming geven tot demping, omdat de stad nog steeds eigenaar was van het kanaal. Andere problemen waren, dat sommige bedrijven het oude diep gebruikten als vaarwater en dat Hooites-Beukema zijn afvalwater afvoerde via het diep. Al in 1952 schreef het college van B&W van Hoogezand-Sappemeer een brief aan het college van de stad om toestemming te verlenen voor de demping van een bepaald stuk diep (tussen Kalkwijk en het Kieldiep, ca. 600 meter). De stad Groningen bij monde van B&W zag grote bezwaren en ongerief. Bovendien had Hoogezand-Sappemeer een afkoopsom voor verminderd onderhoud gevraagd van 75.000 gulden wat veel te hoog werd geacht. Het college van Hoogezand-Sappemeer kreeg steun van de bevolking. Er werd een comité opgericht. Het veenkoloniaal karakter werd gezien als een belemmering voor de verdere ontwikkeling van Hoogezand-Sappemeer. Na de demping zou een kom worden gevormd en kwam er plaats voor een winkelcentrum. In 1954 werd een tweede brief gestuurd aan het college van de stad. Nu werd gevraagd om verdere demping van het Winschoterdiep.

Pas in een brief van 18 januari 1959 geeft de stad Groningen toe en kan Hoogezand-Sappemeer met de demping beginnen.*40 Allereerst werd een dam gelegd op de plaats van de voormalige Hoogezandster brug. Er werd nu een rechtstreekse verbinding gemaakt tussen de Kielsterachterweg/Kerkstraat en de Rijksweg. Daarna werd het diep tussen de Dam en de Houtmanstraat gedempt. Het gedeelte tussen de Dam en de sluis in Martenshoek volgde in 1961-'63.

Begin van de demping van het oude Winschoterdiep ten westen van de Hoogezandsterbrug.

Burgemeester Boekhoven had weinig goede woorden over voor het oude diep. Hij sprak over een open riool. De leefbaarheid van de inwoners zou opmerkelijk verbeterd worden. Verder wees hij op de tegenzin van liefhebbers voor industrieterreinen vanwege “the smell”, de stank.

foto: archief H.S.

In de pers werden alle smerigheden nog eens opgesomd, afval, met als “hoogtepunt” de tientallen ratten, die over de zandheuvelds renden... De burgemeester stelde er iets moois voor in de plaats: “Een boulevard met twee rijbanen en een grasstrook in het midden. Hier en daar komen wat bomen en ander groen en misschien leggen we vijvers aan tussen de wegen. Het wordt een absolute verfraaiing”. In het jaar 1971 (13-23 oktober) wordt de voltooiing van de demping van het oude Winschoterdiep tot de Borgercompagniestraat gevierd met de “Foetsie-kanaalweken”.

foto: archief H.S.

Tijdens deze festiviteiten werden allerlei evenementen georganiseerd, ook op sportgebied. De meeste belangstelling kregen de waarnemend commissaris der Koning mr. J.J. Prins (oud gemeentesecretaris van de gemeente) en burgemeester Boekhoven, die vergezeld door hun echtgenotes een rit maakten op een wals. Mr. Prins was uitgenodigd om de officiële opening te verrichten. In zijn speech prees hij de slagvaardigheid van het gemeentebestuur. Hij zag een combinatie en coördinatie van welvaarts- en wel-

zijnspolitiek. Hij wees er verder op, dat de gemeente Hoogezand-Sappemeer gebruik had gemaakt van de subsidiemogelijkheden. Het dempingsproject had volgens Prins ongeveer 8.5 miljoen gulden gekost, waarvan het Rijk 7.7 miljoen voor haar rekening had genomen. Mr. Prins maakte van de gelegenheid gebruik de gemeente Hoogezand-Sappemeer en burgemeester Boekhoven een pluim op de hoed te steken. De burgemeester gaf verder blijk van die slagvaardigheid door in dit zelfde jaar ook drie nieuwe scholen te openen (w.o. het nieuwe gebouw van de dr. Aletta Jacobs-

scholengemeenschap). Niet iedereen was tevreden; het oude diep was immers nog niet geheel gedempt. Middels demonstraties tijdens de feestweek gaf men blijk van ongenoegen. Het duurde nog 15 jaar voor de demping tot de grens met Zuidbroek voltooid was.

Veel later in het jaar 1999, bij de viering van 50 jaar Hoogezand-Sappemeer, laat Boekhoven zich ontvallen dat de demping van het oude Winschoterdiep achteraf gezien een vergissing was geweest. Het veelvuldig gebruik van het woord boulevard doet ook een beetje lachwekkend aan. Bij een boulevard denken we aan een mooie brede straat met bomen, mooie winkels, koffiehuisen en hotels! Uit de werkloosheidscijfers blijkt ook dat het overigens goed gaat met Hoogezand-Sappemeer. Het aantal arbeidsplaatsen is gegroeid (van 6279 in 1968 tot 6648 in 1970). Het werkloosheidspercentage ligt op 1.3% tegen 3% in de provincie en 1.7% landelijk.*41

HET GAS; Onder u, maar zonder u!

Op 22 juli van het jaar 1959 werd op het land van de heer K.P. Boon vlak naast de weg Winschoten-Groningen een enorm gasveld aangeboord. De hoeveelheid miljarden kubieke meters worden steeds in positieve zin bijgesteld. Jammer voor Hoogezand-Sappemeer was, dat het land van Boon net in de gemeente Slochteren lag. Toch bleven de verwachtingen hooggespannen in Hoogezand-Sappemeer, en dat gold voor het hele Noorden. Het Nieuwsblad van het Noorden was optimistisch: Het gezicht van het Noorden zal door de nieuwe welvaart veranderen. Men vond dat het noorden en met name de provincie Groningen recht hadden op iets extra's. Het was ijdele hoop. Van het begin af aan zag Den Haag de gasbel als een nationaal bezit. Wel kreeg het noorden een doekje voor het bloeden: het aardgaspotje van 25 miljard kubieke meter gas. Toen het aardgaspotje nauwelijks iets opracht trachtte men indirecte voordelen te behalen, zoals het binnenhalen van het hoofdkantoor van de Gasunie. Na veel geharrewar kwam het hoofdgebouw in de stad Groningen (1963). Hoogezand-Sappemeer werd bedacht met het kantoor in Sappemeer en meteen korting van 5% op de aardgasprijs (andere gemeenten in het noorden profiteerden eveneens van die 5%). Die korting was trouwens tijdelijk. Het Noorden is er dus nooit in geslaagd een bijzondere claim op de aardgasbaten hard te maken. Ook burgemeester Boekhoven heeft dit niet voor elkaar gekregen. Spottend zei men: "Onder u, maar zonder u."*42

WONEN EN WINKELN

Eén van de argumenten om het oude Winschoterdiep te dempen was de realisering van de "komvorm"; Hoogezand-Sappemeer miste een echt centrum. Een bureau uit Utrecht (EMPEO) pleitte voor een centrum aan de toenmalige Zuiderstraat (met raadhuisplein).

Op 13 mei 1968 passeerde het voorstel de gemeenteraad en werd na behandeling doorgestuurd naar Gedeputeerde Staten. De Handelsvereniging maakte bezwaar middels een schrijven aan Provinciale Staten. De Raad van State bracht een beslissing, het bezwaar werd ongegrond verklaard. De Handelsvereniging had de mogelijkheid gehad te protesteren bij Gedeputeerde Staten. Het planbureau kreeg groen licht. Consequentie was dat de stadsvilla Overwater (1911) moest worden afgebroken. Er werd een begin gemaakt met iets wat op een centrum moest lijken. Van een komvorming is nooit sprake geweest.*43 Voor het realiseren van een industriebeleid was het creëren van woonruimte een noodzaak. Gedurende de jaren 60 moesten per jaar 600 à 700 woningen worden gebouwd. In het bestemmingsplan van 1959 kwamen de uitbreidingsaccenten te liggen in het noorden en zuidwesten van de gemeente. Bij uitvoering van dit plan zou de veenkoloniale lintstructuur worden doorbroken.*41 Gestreefd werd naar een scheiding van woon- en werkgebieden. Het plan Noord en de uitbreiding van het Margrietpark werden uitgevoerd. Ook op het programma stonden een nieuw gemeentehuis en de bouw van sociaal-culturele voorzieningen. Zo

komen de wijken Gorecht I (west) en Gorecht II (oost) juist daar tot stand, ver van de industrieterreinen. Het Gorechtpark wordt aangelegd tot veler tevredenheid. Het enige veenkoloniale dorp binnen de gemeente, dat kans kreeg zich als zodanig te handhaven was Kiel-Windeweer.*44 Het ontwikkelen van het stadshart als winkelcentrum was een discutabel punt. De Handelsvereniging Hoogezand-Sappemeer sprak in een rapport (1969) van een “idee-fixe” en van een “fata-morgana”. De tegenstanders zien liever het eerdere plan Hoofdstraat-Kerkstraat uitgevoerd.*45 Ook uit Den Haag kwamen kritische geluiden. Boekhoven gaf geen krimp. In een nota “Gorecht-Oost-Nader Beschouwd” werden de consequenties beschreven van een eventueel niet doorgaan van de plannen. De discussie is nog gaande, wanneer Boekhoven 65 jaar wordt en met pensioen gaat. Ook aan de infrastructuur werd onder Boekhoven hard gewerkt. De spoorlijn Groningen-Nieuweschems was al van 1868. De gemeente telde zelfs vier stations. De industrieweg (1959), zorgde voor ontsluiting van het industrieterrein Hoogezand noord-west/Foxhol. In 1961 begon de discussie over de aanleg van de nieuwe snelweg. In 1972 werd het traject (A7) van Groningen naar Hoogezand geopend. Ook de doorvaarbreedte van het Winschoterdiep ging van 12 naar 16 meter. De concurrentiepositie van de werven langs het Winschoterdiep werd zodoende versterkt. De bruggen en sluzen moesten worden aangepast. Daarmee werd in 1969 begonnen.*46

HET AFSCHIED VAN BOEKHOVEN

In het Nieuwsblad van het Noorden van 4 mei 1974, een half jaar voor zijn afscheid, wordt Boekhoven geïnterviewd door Willem Bisschop. De journalist noemt de burgemeester een manager en directeur van Hoogezand-Sappemeer. In het interview wordt de lof, die Boekhoven vanuit Den Haag van o.a. minister Langman kreeg, die de gemeente gelukkig prees met zo'n actieve burgemeester, aangehaald. Ook de kritiek, die Boekhoven kreeg vanwege zijn eigenzinnigheid en zijn harde oordelen. Als voorbeeld kan gelden de harde woorden, die Boekhoven sprak aan het adres van de actievoerders bij de opening van de Eemshaven (7 jan. 1973). “Bevrijd ons van die paniek-profeten en onheilsprofeten met een mentaliteit die gedreven wordt door onbenulligheid. De ludieke lolbroeken, de spokenzieners, zij moeten weten dat de tijden te ernstig zijn om met bootjes te varen en met toeters te toeteren.”*47 Het ging hier om demonstranten, die met spandoeken en in een kano varende, koningin Juliana een petitie wilden aanbieden. Verder is Boekhoven van mening dat een burgemeester de ruimte moet krijgen om gehoor te geven aan bepaalde invallen. “Tegenwoordig is besturen veel moeilijker. Er is te weinig ruimte voor het realiseren van bepaalde invallen. Men is te bang om fouten te maken. De ruimte, die je vroeger kreeg is er niet meer. Nadeel van de huidige democratie is dat iedereen het ergens mee eens moet zijn. Democratie is juist een kwestie van vertrouwen”. In het interview wordt uitvoerig stilgestaan bij de industrialisatie van Hoogezand-Sappemeer, in het bijzonder bij de vestiging van de Zweedse bedrijven. Via Aad Storms, destijds de Scandinavische redacteur van het Vrije Volk met wie Boekhoven in aanraking kwam in Göthenburg, werden contacten gelegd met een Hollandse Zweed en zo was het begonnen. Boekhoven was van mening dat het Noorden veel meer had kunnen doen om meer bekendheid te krijgen. Boekhoven hield niet van de “Klaagcultuur”, geen zieligdoenerij. Er gaat eigenlijk niets boven Hoogezand-Sappemeer.

Ook heeft Boekhoven nog een zwak hart voor Pekela. Hij heeft er een bijzonder plezierige tijd gehad en er de nodige vriendschappen aan over gehouden. In het interview valt ook te lezen wat Boekhoven er allemaal bij deed. Zo was hij oprichter en voorzitter van de Coöperatieve Vereniging Gezondheidszorg Noord. Sinds 1932 was hij al actief in het ziekenfondswezen. Hij klom op tot voorzitter van de Algemene Nederlandse Onderlinge Ziekenfondsen. Ook was hij oprichter van de schooltandverzorging kring Groningen. Verder was hij vice-voorzitter van de Nederlandse

Centrale Huisvesting Bejaarden. Tot slot was hij lid van de Raad voor Emigratie en ook nog lid van het bestuur voor het Groninger Instituut voor Toegepaste Psychologie en Psychotechniek. Zijn betrokkenheid bij de P.v.d.A. en de Vara is al genoemd. Ook heeft Boekhoven zijn sporen verdiend als verdediger van de belangen van gemeenten binnen de Europese Gemeenschap. (Voorzitter van de Nederlandse sectie van de Raad der Europese gemeenten). Boekhoven moet wel een bevlogen mens geweest zijn met een energie die maar aan weinigen gegeven is, een duizendpoot. Zelf zegt hij dat een mens moet waken voor overdrijving: “Gist, zout en aarzeling is goed in kleine hoeveelheden”. Daar past ook bij zijn streven om als burgemeester te streven naar sluitende gemeentebegrotingen: “Zo lang een fles vol is, is het aangenaam wijn schenken.” Bij zijn afscheid (30 november 1974) krijgt Boekhoven o.a. een Liber Amicorum aangeboden: het eerder geciteerde “Boek vol Boekhoven”, waarin goede relaties en vrienden hun waardering voor Gerardus Boekhoven uitspreken. Vooraanstaande figuren uit de politiek, zoals Eilert Meeter, dr. W. Drees, J.A.W. Burger. Verder mensen uit het verzet en het bedrijfsleven. Bovendien wordt Boekhoven lof toegezwaaid door wetenschappers als Prof. Bouwman: “Il faut cultiver nôtre jardin”. De leidende figuren uit de Europese beweging komen aan het woord. Plaatsgenoten wezen op de bijzondere aandacht die de sport in Hoogezand-Sappemeer had gekregen en waaraan Boekhoven voor een groot deel de stimulator was. In vele ogen was Boekhoven niet alleen een uitstekend ambassadeur voor Hoogezand-Sappemeer, maar ook een “echte burgervader”, die bij de ingezetenen altijd vriendelijk overkwam, Anderen noemden hem de president-commissaris van de N.V. Hoogezand-Sappemeer. Als blijk van waardering werd Boekhoven ere-burger van Hoogezand-Sappemeer met het ere-metaal in goud.

*48 De openbare bibliotheek kreeg zijn naam.

foto: archief H.S.

Boekhoven kan getypeerd worden als een burgemeester, die paste bij de periode van wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. Hij had de crisistijd meegemaakt, gestreden tegen het onrecht in de oorlog. Verder was Boekhoven iemand, die door zijn vele relaties deuren geopend wist te krijgen, die voor de meesten gesloten bleven. Bovendien lagen in Hoogezand-Sappemeer ook de mogelijkheden om uit te blinken, zijn voorganger Roelfsema had op een aantal terreinen de richting al aangegeven. Dat Boekhoven daarbij menigmaal solistisch optrad, viel niet altijd in goede aarde. Was Boekhoven een regent? Laten we vaststellen dat hij zich zodanig gedroeg. Een burgemeester met “verlichte ideeën”. Een harde werker bovendien die ieder weekend tassen vol nota’s e.d. mee naar huis nam, zodat er voor het gezin weinig vrije tijd overbleef. Wanneer vrouw en kinderen hem vroegen om op zondagmiddag een ritje te maken werd aan dit verzoek uiteindelijk voldaan, maar binnen drie kwartier was men weer thuis en trok vader Boekhoven zich weer terug op zijn studeerkamer, aldus het verhaal van één van zijn zonen.

Bronnen en literatuur:

-Systeemkaarten van verzetsbetrokkenen-Groninger Archieven (toegangsnummer 2183)

-Internetpagina's over Neuengamma en Arcona

-Dag- en advertentiebladen

-Gesprekken met zoon Rudy, met naaste medewerkers als Jaap Meijer

-Hans Berendsen en Rik Weeda, Uit de vonk zal de vlam oplaaien (Poesjkin) Groningen 1980

- Daniel Boersma, *Het wonderland achter de horizon. Gr. besef in nationaal verband (1903-1963)*, Groningen 2005
- Monique Brinks, *Het Scholtenhuis-1940-1945. Daden Bedum 2009.*
- Paul Brood, Martin Hillenga en Harm van der Veen (red.), *375 jaar Hoogezand en Sappemeer, (Stichting 400 jaar Veenkoloniën) Hieruit: Marja Kiel: Stijgende productie, Elwin Koster: Het oude diep gaat dicht. Bedum 2003.*
- Paul Brood, Martin Hillenga en Harm van der Veen (red.), *400 jaar Pekela, (Stichting 400 Jaar Veenkoloniën) Hieruit: Gerben de Vries: Pekela (1945-2000) Bedum 2006.*
- Margriet Dijk: (red.) *Canon van Groningen, 40 ijkpunten uit de Groninger geschiedenis. Hieruit: Henk Vonhoff: Stad en Land na 1950. Groningen 2008.*
- J.D.R. van Dijk en W.R. Foorhuis (red.), *Groninger Veenkoloniën in biografische schetsen. Hieruit: G. de Vries: Gerardus Boekhoven. Groningen 1994.*
- M.G.J. Duyvendak, H. Veenstra, M.Hillenga en C.G. Santing (red.), *Geschiedenis van Groningen III, Nieuwste Tijd –Heden. Hieruit: Erwin H. Karel: Naar een nieuw regionaal bewustzijn 1920-1950 en Doeko Bosscher: Groningen herontdekt zich. z.j.*
- Elsbeth Ety: Henriëtte Roland Holst 1869-1952. *Liefde is heel het leven niet. Olympus 1996.*
- Hoe Groningen streed. Groningen z.j. (met potlood 1949)
- L. de Jong: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 10b en deel 13. 's-Gravenhage 1981-1988.*
- Piet Hoekman, Jannes Houkes , Otto Knotnerus (red.), *Een eeuw socialisme en arbeidersbeweging in Groningen 1885-1985. Hieruit: Geert Sterringa: Socialisten en communisten in bezettingstijd. Groningen 1986*
- Martin van Meurs, *Een beeld van een provincie. Groningen in de twintigste eeuw. Assen 2006.*
- J.A. Niemeijer en A.J. Mulder (red.): *Verzet in Groningen. Hieruit: Sietse J. Huizingh: Georganiseerd verzet in Groningen. Andere groepen. Groningen 1986.*
- K.J. Vos, *Hoogezand en Sappemeer in de voorbije eeuw. Hoogezand-Sappemeer 1999.*

Noten:

1. De Vries, 33	2. H.S.Krant, 3 dec. 1974
3. Karel, 267-268	4. ibidem
5. Boersma,104	6. De Vries,34
7. Karel, 277	8. de Vries, 34
9. Sterringa, 200	10. Ety, 550
11. Berendsen en Weeda,101	12. Sterringa,200
13. Hoe Groningen streed, 190 e.v.; Berendsen en Weeda,101	
14. Brinks,99	
15. Sterringa, 200; Berendsen en Weeda, 101	16. De Jong, deel 13 ,58,
17. Hoe Groningen streed, pag. 194-196	
18. Huizingh, 50-54	19. www. Vriendenkring Neuengamme .nl
20. Van Meurs,49; Vonhoff, 111	21. Bosscher, 306
22. Vonhoff, 111	23. Bosscher, 302-305
24. De Vries, 35-36	25. Kiel, 272
26. Het Vrije Volk, 30 mei 1959; plaatselijke pers	
27. De Vries, 36; kiel, 273	
28. Van Meurs, 49	29. Bosscher, 308

30. *De Vries*, 35
32. *Het Vrije Volk*, 3 mei 1974
34. *Kiel*, 273-274
36. *Vos*, 43 37. *Koster*, 274-275
39. *Vos*, 69
41. *VanMeurs* 67-68.
42. *Speciale krant ter gelegenheid van de feesten*
43. *Koster*, 277-278
45. *Kiel*, 308-309
47. *Van Meurs*, 87

31. *De Vries*, 282-297
33. *De Vries*, 35
35. *De Winschoter Courant*, 20 juni 1970
38. *De Vries*, 37
40. *GA.H-S: nr. 3486 - 3513.*

44. *Vos*
46. *Vos*, 3
48. *H.S. Krant 30 nov. 1974*

IN KRINGEN VAN HISTORISCHE KRINGEN

Okkie Smit

Toen ik enkele jaren geleden bestuurslid werd van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. was het gebruikelijk dat bestuursleden op bezoek gingen bij activiteiten van collega organisaties in de omgeving. Dit gebeurde vooral om ideeën uit te wisselen over organisatorische aangelegenheden en om elkaar te tippen over interessante sprekers voor ledenavonden, excursies e.d. Naar ik heb begrepen is om uit één lopende redenen aan deze traditie vrijwel een einde gekomen. Dinsdag 18 april jl. organiseerde de Historische Kring Menterwolde een lezing voor haar leden in boerderij café Mausel in Noordbroek. Ook een delegatie van uw bestuur (en een enkel geïnteresseerd lid) was daarbij aanwezig. Het thema was “de archeologie van de Noordelijke kuststreken”. De lezing werd gehouden door gepensioneerd archeoloog Evert Kramer die in Noordbroeksterhamrik werd geboren. Gedurende zijn loopbaan was hij o.m. verbonden aan het Fries museum en was hij betrokken bij opgravingen in Friese terpen. Daarover wist hij boeiend te vertellen. Nog levendiger waren zijn gesprekken met de aanwezigen over de boerderijen rond zijn geboorteplaats en hun bewoners. Tal van herinneringen aan boeren, boerenerven, de ruilverkaveling enz. passeerden de revue. Ook gaf hij de aanwezigen in overweging om historisch onderzoek te gaan doen naar restanten in de bodem, omdat dit interessante informatie zou kunnen opleveren over de lokale geschiedenis. Aanwezige grondeigenaren stemden daar op voorhand mee in. Het was kortom een zeer geslaagde avond.

OPROEP Naaststaande foto is ingestuurd door mevrouw Simmerling en haar vader staat bovenste rij helemaal links (lichte overhemd). Haar overgrootvader is Jacob Antoni Heijen Simmerling geboren 11-12-1863 te Norden en overleden 26-3-1951 te Hoogezand-Sappemeer. Hij werkte als smid in de afgebeelde smederij. Voor welke smederij wordt hier gepocht en wie staan er buiten Jacob Simmerling nog meer op deze foto. Graag uw reacties naar de redactie.

EEN KEULSE POT MET GELD

Onderstaand artikel is eerder gepubliceerd in het juli/augustusnummer 2015 van het blad “DE BEELDENAAR”.

Op 21 mei 2001 om ca. 11.50 uur vonden Wim Jansen en Piet Feenstra bij de renovatie van de vloer van een huis aan de Noorderstraat 92 in Sappemeer een klein Keuls potje met maar liefst 154 merendeels zilveren munten. Het geld vormt een afspiegeling van de geldcirculatie zoals die er eind achttiende, begin negentiende eeuw in de provincie Groningen uitzag. Daarmee werpt het een blik op het monetaire situatie in onze provincie.

Schipper Meijer

De sluitmunt van de schat – de jongste munt – is een vijftigstuiverstuk van het koninkrijk Holland uit 1808. Op het adres in de Noorderstraat woonde op dat moment het schippersgezin Meijer. Het huis stond aan de thans gedempte hoofdvaarweg door het dorp, het oude Winschoterdiep. Schipper Jan Pieters Meijer en zijn vrouw Annechien Wichers waren begin 1758 gehuwd. Aan het einde van dat jaar kregen ze hun eerste

kind. Er volgden nog zes kinderen waarvan er één jong overleed. Meijer had het huis in 1767 van een zekere Claas Jans gekocht. Het huis werd toen omschreven als “een camer met dezelfs heemstede staande en gelegen in Sappemeer”. Er zijn geen aanwijzingen dat schipper Meijer buitengaats voer, maar mogelijk bevoer hij wel de Zuiderzee. Hij had geen groot huis en zal niet een echt welvarend man zijn geweest. Toch kon zo’n schipper het nodige geld opzij zetten. Dat moest ook wel, omdat schippers dikwijls hun vracht zelf inkochten, naar elders vervoerden en daar weer verkochten. Schipper Meijer overleed rond 1810 in Sappemeer.

In 1829 overleed ook zijn weduwe, inmiddels 95 jaar oud. Hun ongetrouwde zoon Pieter Jans Meijer (1770-1836) nam het huis aan de Noorderstraat over. In 1836 overleed ook hij en verdween het huis uit de familie. De pot met geld raakte in de vergetelheid en bleef achter in het huis. Het is zelfs de vraag of Pieter Jans van het bestaan ervan ooit heeft geweten.

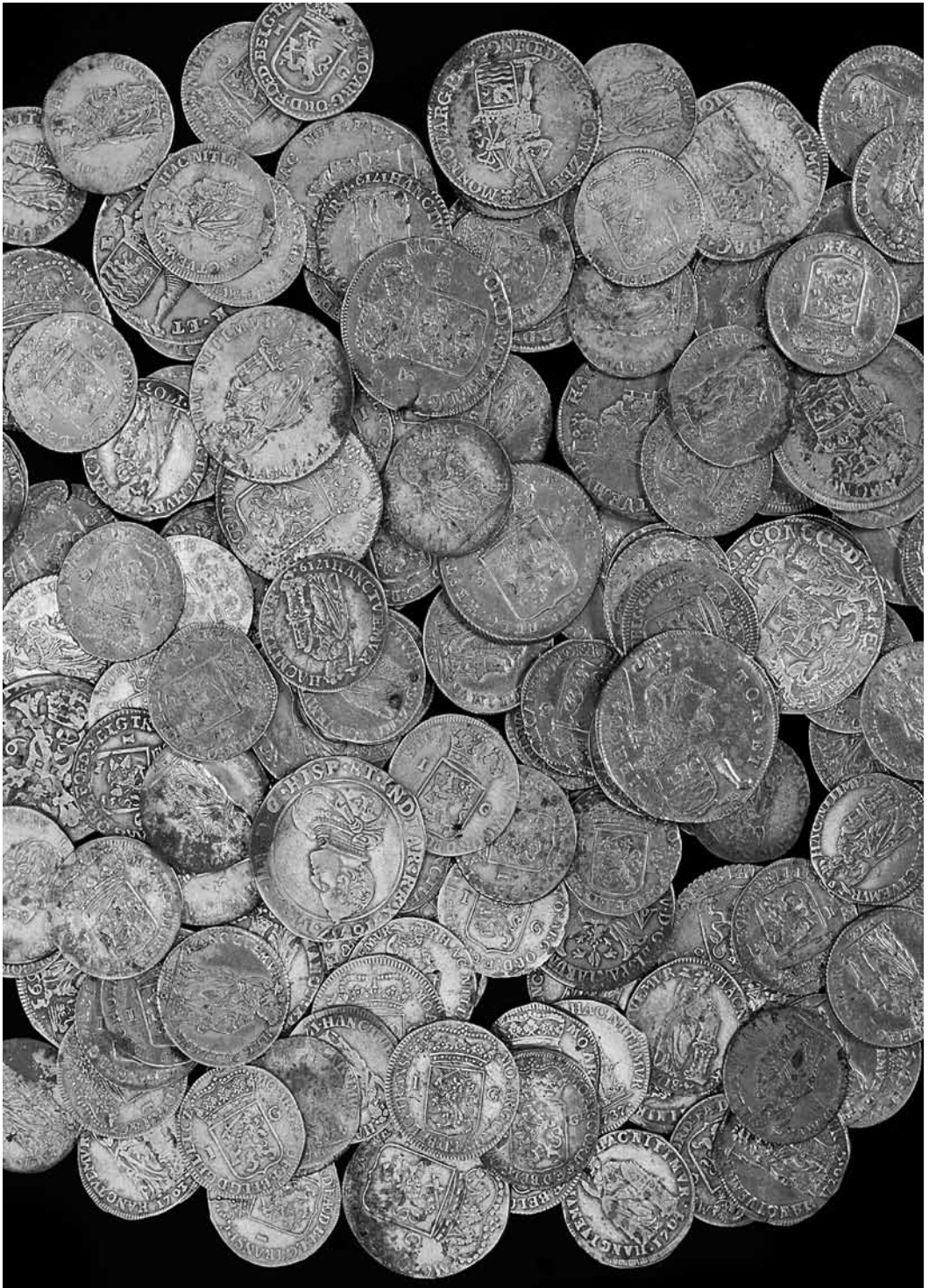
Het geld

Het grootste deel van de schat bestaat uit guldens (118 stuks) en drieguldens (15 stuks) die geslagen zijn in de provinciale munthuizen van Friesland, Gelderland, Holland, Overijssel en Utrecht, in de Landschapsmunt van West-Friesland en in de stedelijke Munt van Deventer. De munthuizen

van de stad en de provincie Groningen waren in 1693 voorgoed gesloten, waardoor men in deze provincie afhankelijk was geworden van wat elders geslagen werd. Gronings geld van vóór 1693 maakte in 1808 nog slechts een zeer klein deel van de totale geldcirculatie uit. De schat geeft dan ook een indruk van het gangbare geld in onze provincie op het moment van begraven. Het potje moet een reserve hebben gevormd, wellicht handelsgeld. In het begin van de negentiende eeuw waren er nog niet in elke plaats bankenfilialen waar men zijn geld kon parkeren. Geld was fysiek aanwezig en wilde je het tegen diefstal of beroving beschermen, dan was verstoppen of begraven een goede mogelijkheid. Bovendien waren het woelige tijden. Napoleon heerste over West-Europa en werd in 1813 teruggedreven door kozakken. Wie weet is de pot uit angst voor deze kleine woeste ruiters wel begraven. Tussen de vele guldens zit een opmerkelijke stuk, een in Utrecht geslagen gulden 1786 van de Verenigde Oostindische Compagnie. Om uitvoer van volwaardig Nederlands muntgeld – zilveren ridders, drieguldens, guldens en duiten –, meestal door smokkel door schepelingen op V.O.C.-schepen, tegen te gaan, bestelde de Compagnie in het vaderland soms Nederlandse munten met het V.O.C.-monogram. Zo werden er vanaf 1726 duiten, vanaf 1728 zilveren ridders en vanaf 1786 drieguldens, guldens en halve guldens die voorzien waren van het V.O.C.-monogram in Nederlandse munthuizen besteld. De betrokken V.O.C.-gulden moet uit de Oost zijn teruggekeerd en hier in circulatie zijn gegeven. Iets wat sporadisch voorkwam, omdat V.O.C.-munten nu eenmaal niet voor de Nederlandse markt waren geslagen. Naast de reeds genoemde muntsoorten zaten in het potje nog andere munten met voor ons vreemde maar destijds gangbare namen zoals een ridderschelling (6 stuiver ofwel 30 cent) met een ruiter met getrokken zwaard in de beeldenaar, zilveren dukaten (52 stuiver) met een staande ruiter, tienschellingstukken (60 stuiver is 3 gulden) en vier halve gouden ridders (7 gulden) met ook weer een gewapende ruiter. Tenslotte bevat de schat nog vier munten uit de Zuidelijke Nederlanden, met als oudste munt een Brabantse patagon uit 1624. Geldstukken kenden geen grenzen. Dit vreemde geld was in 1808 kennelijk nog altijd onder de mensen aanwezig. Uiteindelijk was niet de naam op de munt, maar waren gewicht en gehalte de doorslaggevende factoren van hun waarde.

Samenstelling en waarde

Muntsoort	Aantal	Herkomst	Metaal	Waarde in gulden en stuivers	Totale waarde in gulden en stuivers
Halve gouden rijder	4	Gelderland (2), West-Friesland (1), Holland (1)	Goud	7 - 0	28 - 0
Dukaton	2	Zuid. Nederlanden	Zilver	3 - 3	6 - 6
Zilveren rijder	2	Gelderland (1), Kampen (1)	Zilver	3 - 3	6 - 6
10 schelling	4	Zeeland (4)	Zilver	3 - 0	12 - 0
Driegulden	15	Utrecht (7), West-Friesland (7), Overijssel (1)	Zilver	3 - 0	45 - 0
Patagon	2	Zuid. Nederlanden (2)	Zilver	2 - 12	4 - 24
Zilveren dukaat	4	Zeeland (4)	Zilver	2 - 12	8 - 48
Rijksdaalder	1	Koninkrijk Holland (1)	Zilver	2 - 10	2 - 10
Gulden	118	Deventer (1), Friesland (2), Gelderland (41), Holland (21), Overijssel (17), Utrecht (18), West-Friesland (17), Zeeland (1)	Zilver	1 - 0	118 - 0
Schelling	1	Deventer (1)	Zilver	0 - 6	0 - 6
Dubbele stuiver	1	Republiek (1)	Zilver	0 - 2	0 - 2
Totalen	154				229 - 102
Ofwel					234 - 2

De schat vormt een mooie afspiegeling van wat in het begin van de negentiende eeuw aan handelsgeld werd gebruikt en/of als appeltje voor de dorst achteruit werd gelegd. Het is allemaal hoogwaardig muntgeld. Kopergeld, florijnen van discutabel gehalte en ander kleingeld, op een enkele schelling en een dubbeltje na, ontbreken. De schat laat zien dat het geld van de Republiek en uit de Zuidelijke Nederlanden – de oudste munt dateert uit 1624 – in de Napoleontische tijd nog volop in gebruik was. Dat bleef het overigens nog tot aan de grote geldsanering van 1848! De waarde kan voor alle munten omgerekend worden in guldens en stuivers. De waarde van de schat van Sappemeer was destijds 234 gulden twee stuiver. Dat kwam ongeveer overeen met het geschatte jaarinkomen van een arbeidersgezin. Voor schipper Meijer, een middenstander, zal het ruim de helft van zijn jaarinkomen zijn geweest.

De Keulse pot

De schat was verborgen in een Keuls potje. Het betreft een tuitpot gemaakt in Westerwald, een streek aan de linkeroever van de Rijn, ten noorden van Koblenz en ten zuiden van Siegburg. Dit soort aardewerk werd via Keulen tot in de twintigste eeuw op grote schaal naar onze streken geëxporteerd. Vandaar de naam Keuls potje. Het potje werd gemaakt van grijsbakkend steengoed bedekt met zoutglazuur en heeft een tonvormig lichaam met zich verwijdende mondrand met dekselgeul, waarop een (meestal houten) deksel past om de potinhoud te kunnen afsluiten. Verder is het tuitpotje voorzien van een vlakke bodem, een verticaal gericht worstoor en een schuin omhoog gericht, tot aan de mondrand reikend schenktuitje met zich verwijdend uiteinde. De decoratie is deels ingekrast (rondom de tuit) en blauw gekleurd door middel van kobaltoxyde. Zulke tuitkannetjes werden destijds gebruikt voor het uitschenken van koude vloeibare stoffen zoals stroop. Uit archeologische opgravingen komt een datering in de tweede helft achttiende eeuw naar voren. Dat past goed bij de datering van de schat.

Museumobject

Een schat spreekt altijd tot de verbeelding, maar het is uitzonderlijk dat een schat bijeen blijft. Niet minder opmerkelijk is, dat de gehele schat bijeen zal blijven doordat het Groninger Museum deze aangekocht heeft. Dat museum bewaart overigens ook de schat van Feerwerd die een blik gunt op het goudgeld uit de vroege zestiende eeuw. De schat uit Sappemeer zal in de komende jaren van tijd tot tijd en in verschillende situaties getoond worden.

Egge Knol, Conservator archeologie, geschiedenis en oude kunst

Jan C. van der Wis, Numismaat

Teade Smedes, Gemeentearchief Hoogezand-Sappemeer

Hans van Gangelen, Aardewerk expert Nieuwe Tijd

Referenties

Bartels, M., Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel ((1250-1900). Deel 2. Zwolle/Amersfoort, 1999.

Gangelen, H. van en J.J. Lenting, 'Steengoed' in: Lenting, J.J., H. van Gangelen en H. van Westing (red.), Schans op de grens. Bourtanger bodemvondsten 1580-1850. Sellingen, 1993, 309-332.

Hackspiel, W., 'Zum Haushaltgeschirr im 18. Und 19. Jahrhundert' in: Soechting, D., W. Hackspiel en A. Zeischka, Archäologie eines Bauernhofes. Romerike Berge. Zeitschrift für das Bergische Land 32-2 (1982), 10-68.

Paping, R.F.J., Voor een handvol stuivers. Groningen, 1995.

Pol, A., Schepen met geld. 's-Gravenhage, 1989.

Wis, J.C. van der en T. Passon, Catalogus van de Nederlandse munten geslagen sinds het aantreden van Philips II tot aan het einde van de Republiek (1555-1806). Apeldoorn, 2009

NOALOATEN VERHOAL VAN VROUGER

Oom Henk op proatstoule

Henk Puister

Bie mie thus in woonkoamer zitten oom Henk en taan Anneke elk achter n kopvol kovvie.

‘As ie last hebben van dij rooie rekel den joagen ie hom mor vot, hur.’ zeg k tegen mien oom dij in stoule bie koamerroam zit.

‘Och, bist maal. Most heur nou ais kieken. Wat n laif gezicht,’ laagt mien taande. Zai is n echte daaiernpuut. Mien oom holdt ook van baisten en verzichtig draait e kop en strikt Poeki over t koppie. Mien poes het zok lekker in zien nekke nuzzeld.

‘Zai ligt aaltied op klaidje boven op dij stoule,’ vertel ik. ‘t Is heur vaaste plekkie.’
‘t Is toch n biezunder gezicht,’ vindt mien taande. ‘Zo’n poes zunder steert. Is ze zo geboren, Henk?’

‘Dat wait k nait, taan Anneke. Op zekere dag kwam ze hoogzwanger en zunder steert bie mie aanlopen...Ha, ha, ha...Dij vrumde schepsels waiten heur weg noar mie aalmoal te vinden...’
... Oom en taande komen van zaikenhuus. Zai binnen op bezuik west bie mien pa. Hai is der vleden weke onverwachts hènbrocht. Wachten hom onderzuiken en over zien toustaand is nog nait veul te zeggen. Piene het e nait, mor zien sproak is vot en bie t benul is e net zo min.

‘k Wol van weke aans noar pa tou en taiken weer n verhoaltje op uut zien mond over vrouger,’ loat k pa’s jongste bruier en zien vraauw waiten. ‘Mor dat wordt hom veurlopeg dus nait.’

‘Pak mor n schriefblok,’ stelt mien oom veur. ‘Den vaal ik vanoavend veur Wezzel in en vertel die van mien kindertied en van mien jonge, vlegelachtege joaren.’

Ik volg zien road op en goa der op mien gemak bie zitten.

‘Kloar, jonge? Waist doe wel, vraagt mien oom Henk aan mie, ‘dat ik al optrad mit mien pinsörgeltje dou ik tien joar was?’

‘Nee. Zokswat nuimt men tegenwoordeg kinderaarbaid.’

‘...Iesbraand Slagter en Antje Puister wazzen zoveul joar traauwd en zai vierden dat thoes...’

...Ik hoal winkbraauwen op. Dij noamen ken ik, mor wazzen zai traauwd mit heur baaident? k Zeg niks mor k schrief wieder.

‘Op n zeker memint hoalde aine mie tou t hoes oet bie mien ollen en ik mit accordeon op sleep. Wui van mie verwacht dat k de vroleke, mezikoale noot verzörge zol. En zo ging t aan. Ik kon gain noot lezen zo groot as n dikke boukou. Mor popelaire laidjes zoas: ‘Daar bij die molen, die oude molen en aandern...’ dij rabbelden mie der achternkaander uut, jong...Gain perbleem, hur... Loater, dou k nog nait zo hail laank bie plietsie was, traauwde n kellegoa van mie. In Vraislaand was t. Ik haar de boksem (baalg/luchtzak) van n ol trekörgel lösmaakt en doar haar k n slipje en n bh in stopt. Achter keliezen speulde n kellegoa van mie echt en ik muik wat roare meneuvels en dee net of speulde ik zulf. Flink trok en scheurde ik aan t ol ding totdat op n gegeven memint boksem lösluit en slipje deroethong. Mit mien mainst serieuze kop speulde ik deur. Niks maarken loaten ja. Minsen wuiren ruiereg en begunen aal meer te lagen. Bie leste regel van t vers haar ik in elke haand n stuk accordeon en dou kwam mien kellegoa teveurschien...’

‘...Wat n kuken waren ie, oom Henk. Mor k wos der al wat van, want opoe het mie vrouger veul van joen streken verteld.’

‘Och,’ nikkopt taan Anneke in richten van heur man. ‘Hai aaltied.’

21 ‘Kin k op oom Henks verhoalen aan?’ wil k waiten.

'n Joar of tiene was ik,' pakt mien oom droad weer op, 'dou k wat beleefde mit koolteer.' Verschient n lach op ooms gezichte. 'Ollu haren destieds aaltied n swien op t hok. Johannes Brummer, van Jans en Wullempje, was bie ons. Hai en ik vonden n bus mit swaarde koolteer. Mit ons baaident hebben wie dou n swien veur haalfschaid swaart moakt. Dou ol heer aan t vouern ging zag hai t baist. Mien voader wui nooit kwoad. Mor wie mozzen op slag mit bounder en gruin zaip aan t schoonmoaken. Achter schuurtje lagen eerappels onder stro. Op n zeker memint heb ik n vuurtje stookt. Dou vlammen veuls te hoog gingen bedochde ik mie gain sekonde en bin der op liggen goan. Eerst perbaaiderde ik der op te pizzen. Mor ik haar ja mor n fien kwoajongesstroaltje, dat t wol nait helpen ..' '...En nou het e n olmannenstroaltje....,' heur ik zachies n vraauwenstim. 'Stil nou even. Mag ik meschien even uutproaten...Vuur ging oet. Mien jaske was hailendal verbraand. Mien ol mins gaf mie loater mit van: doe blifst bie hoes tot dien voar komt. Den krigt laaiter van hom en helderop ook. Dat zel die omstoan leren. Doe bliksem van n jong! Ik kin mie nait meer heugen of ik laaiter had heb of nait. Noar mie ducht is t touvalen. Voader kennende. Mor ik mos t nait lappen en flikken hom zokswat nog n moal. Och, k leuf van aigelk vond ol man t wel moudeg van mie dat k der mit mien kinderpinske op liggen ging....k Heb die ook nog wel wat te zeggen van mien dainstied,' zegt oom Henk. 'As ie t nait slim vinden, heur ik dat groag n aander moal van joe,' is mien antwoord. 'Goud?' 'Best, jong.' Even loater nemen oom Henk en taan Anneke ofschaaid en wie binnen t der over ains dat pa Wezzel mor vlug weer d'olle wezen mag.

OORLOGSHERINNERINGEN UIT FOXHOL.....

Frederika de Vries

De oorlog is toch iets dat niet weer uit je hoofd gaat. Misschien komt dat ook door de leeftijd hoor. Ik woon al bijna 50 jaar in Middelburg, maar ben een Groningse van vaders kant, ver terug al. Mijn moeder is gemengd met Friesland. Naar aanleiding van de berichten van jullie over de belevenissen van Jenny van de Beek, wil ik toch mijn herinnering tijdens, vooral het eind, van de oorlog met jullie delen. Ik herinner me niet alles omdat ik van 1939 ben. We zijn in ieder geval vlak na mijn geboorte (in Tiel) gevlucht en zijn uiteindelijk in Foxhol terechtgekomen. Mijn opa en opoe van moeders kant woonden in Noordhorn. Of dat ermee te maken had dat weet ik niet. Ik herinner me dat we tijdens die periode ook nog eens een voorstelling van Roodkapje hebben gezien bij Faber in Hoogezand. Daar liepen we dan naartoe. Tijdens de oorlog woonden we in Foxhol, aan het diep. We woonden naast de scheepswerf van Smit. Aan de andere kant stond de boerderij van Cees Römelingh. Ik kwam daar best veel. Ik was te klein om naar school te gaan. Mijn broer en zus die ouder waren gingen wel. Ik verveelde me dus nogal en ging dan hier en daar eens kijken of er mensen waren waar ik mee kon spelen. Op mijn kleine houten stepje trok ik er dan op uit Ik wist ook dat mijn moeder er niet zo blij mee was dat ik dat deed, want soms ging ik over een klein bruggetje om naar mensen te gaan die

Frederika met haar moeder

ik aardig vond. Er was natuurlijk veel water rondom en zwemmen kon ik nog niet. Soms ging ik naar de werf van Smit. Daar lag een boot met Duitse soldaten. Het waren aardige mannen vond ik. Alle aandacht die ik kreeg vond ik geweldig. Het was een beetje eenzaam bestaan daar in dat grote huis. Het was een huis van Scholtens. Als het mooi weer was dan ging ik ook wel eens in het weiland achter ons huis spelen. Er kwam af en toe een trein langs die af en toe beschoten werd. Dan kwam mijn moeder me weer in paniek halen en dan gingen we weer in de schuilkelder een poosje. De schuilkelder stond in de tuin van de burens. Toen de oorlog heviger werd konden mijn broer en zus ook niet meer naar school. Ze moest dan langs de Scholtens fabrieken. Zij kregen toen met een aantal kinderen, die bij ons in de buurt woonden, thuis bij ons school. Aan de wal voor ons huis lag een ponton. Als er een boot langs kwam en de ponton ging schommelen dan sprongen de kinderen er op en omdat ik dat vergat dat ik veel kleiner was, deed ik dat ook. Het pakte niet goed uit. Ik kwam in het water terecht en onder de ponton. Ik ben weer uit het water gehaald maar mijn moeder was er niet zo blij mee... Er was een periode dat er steeds Duitse soldaten rond ons huis liepen. Ze wilden ons huis vorderen hoewel ik toen niet begreep wat dat betekende. Ik weet alleen dat op den duur de kelder vol water stond en de vordering niet door is gegaan. Wel bleef een soldaat met geweer rond het huis lopen. Ik vond hem eng, maar hij wilde steeds mijn handje vasthouden en dan met mij verder lopen. Ik heet Frederika en hij had tegen mijn moeder gezegd dat zijn dochtertje ook Frederika heette. Mijn moeder bleef hem in de gaten houden als hij weer met me ging lopen. Ik bleef het eng vinden.

Bij de boer aan de overkant mocht ik vaak zijn. Liesje, hun dienstmeisje, haalde me dan vanaf het bruggetje bij de scheepswerf en bracht me daar ook weer terug. Het was heerlijk om daar te zijn. Er was zoveel te doen en te zien voor een klein meisje en iedereen was zo aardig. Toen ik 5 jaar werd kreeg ik een boeketje rode rozen uit hun tuin en daarbij een prachtig dejueneetje. Die heb ik nog steeds. Die is overal meegegaan waar wij gewoond hebben en nu ik allang in Zeeland woon staat het nog steeds zichtbaar op een vaste plaats. Het is een heel mooie set met goudkleurige bewerking. Prachtig porcelein! Op een gegeven moment kwamen er putjesscheppers aan. Ze gingen een loopgraaf voor langs ons huis maken. Weer afleiding voor mij. Ik vond alles leuk. Had geen idee wat de betekenis erachter was. Het poesie-album van toen heb ik nog en daar staat nog iets in van de 'putjesschepper'. Ineens was er ook een nieuw huisgenootje bij ons in huis. Ik had geen idee waar ze vandaan was gekomen ineens, maar ze was er. Mijn broer herinnert zich dat ze door mijn vader en nog een man 's nachts bij ons was gebracht. Het was een joods meisje. Mijn broer had de Ster gezien. Ik vond het heerlijk dat er weer een 'zus' bij was gekomen. Ze was iets ouder dan mijn zus. We hebben een heerlijke tijd gehad met z'n allen. Ik wilde nog graag een broertje of een zusje erbij en toen hebben we met z'n allen een kikker gezocht en aan de voordeur gehangen voor de ooievaar.... Zo dacht ik toen nog. Lientje deed daar ook aan mee. Geweldig! Op een gegeven moment was de oorlog over en we zagen colonnes Duitsers over de weg aan de andere kant van het kanaal lopen, richting Duitsland. Wij stonden met z'n allen op de loopgraven te roepen en lange neuzen te trekken. Op een gegeven moment kwam de moeder van Lientje haar weer halen. Ze woonde in Den Haag. Ineens was ze weer weg... Veel later wist ik dat er ook treinen achterlangs kwamen waar joodse mensen in zaten. Ik ben later gaan zoeken naar achtergronden van wat er met joodse mensen werd gedaan en kwam tot afschuwelijke ontdekkingen.... En dan herinnerde ik me die treinen die achterlangs kwamen als ik in de weide achter ons huis aan het spelen was. Vrij snel na de oorlog zijn we naar Kolham verhuisd, daarna naar de stad.

KRONIEK VAN 200 JAAR SCHEEPSWERF VAN DER WERFF

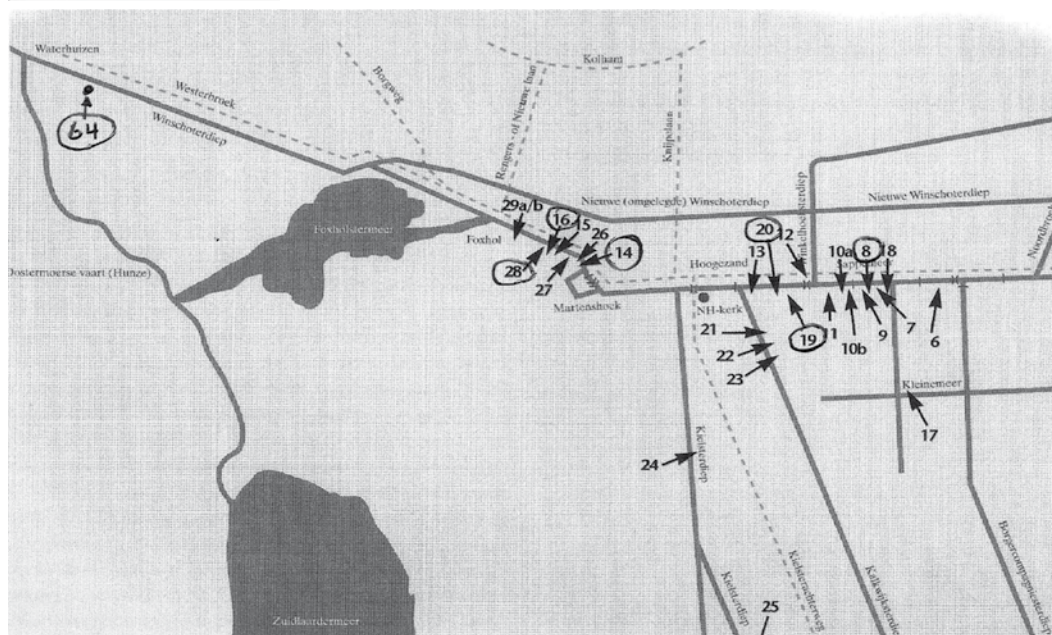
scheepsbouwers aan het Winschoterdiep (deel 1)

J.G. van der Werff XI

voorbeeld van een kofschip van ca. 50 last (95 ton) zoals rond 1840 werd gebouwd door scheepswerf van der Werff

Bij de scheepswerven van der Werff in o.a. Drachten, Leeuwarden, Veendam, Wildervank, Doesburg en Stadskanaal zijn geen familieverbanden gevonden.

Kaart werflocaties van der Werff

16. Bodewes Shipyards tussen locaties Verstockt (t/o. de RK Kerk) en Jachtwyk
14. ter plaatse van de voormalige zeilmakerij van WECO, thans Werfkade 16, Martenshoek
20. ter plaatse van de voormalige scheepswerf Gebr. Coops, tegenover Rembrandtlaan, Hoogezand
19. Locatie in Hoogezand (Garage Hartman), waarvandaan in 1938 naar Westerbroek werd verhuisd
28. Ongeveer ter plaatse van Bodewes Shipyards, locatie Jachtwyk (t/o Blijham Recycling)
8. Locatie in Sappemeer in 1865 verkocht aan R.K. Parochie Kleinemeer, in 1872 werd hier de Willibrorduskerk gebouwd, later Huize St. Jozef
64. De locatie in Westerbroek tussen v/m E.J. Smit en de v/m Sluis bij Waterhuizen van 1938-1963

Ubel Fockes van der Werff III* (1710 – ca.1753)

Ubel Fockes is de zoon van vervener Focko Ubels, hij trouwt in 1735 met Margaretha Hindriks en in 1744 met Dina Tiessen Kok. Op 19 Januari 1736 komt er een verzoek van Ubel: “Om gelegenheid te hebben om van een helling of timmerwerff in het publieke water te komen”

Hij bouwt in 1753 een ‘Snabbeschuit’, een platbodem turfschip (ca. 10 m) zoals hiernaast afgebeeld op locatie 16. Ubel Fockes overlijdt omstreeks 1753. Zijn weduwe Dina Tiessen Kok hertrouwd op 1 dec. 1754 met Wessel Geerts. Wessel plaatst al snel daarna in de Opregte Groninger Courant d.d. 4 en 7 februari 1755 het volgende:

‘Bekentmaking’

Wessel Geerts en zyn Huisvrouw gedenken op Donderdag 14 Febr. 1755 ten Huize van de Wed. Hugo ter Spil op ’t HogeZant ’s-avonds om 5 uur aan de Meestbiedende bij Strijkgeld te Verkopen haar Wel gelegen Timmer Werven, een Langs en een Dwars Helling met een Behuizinge, staande en gelegen tusschen Martenshoek en Foxhol, zoo door Wylen Ubel Fockes lange Jaaren met goet succes bearbeyd, alsmede nog een Half Getimmert Nieuw Schip, zynde 72 Voeten lang.

Koper werd de zoon van Ubel Fockes van der Werff, Focko Ubels (IV).

Focko Ubels van der Werff IV (1736 – 1814)

Vanaf 1760 - 1799 bouwde hij op locatie 16 zo’n 40 schepen, waaronder vooral ‘Tjalk schuiten’. Veelal voor eigenaren uit de omgeving van Gasselternijveen. Hierbij liet hij het benodigde ijzerwerk uitvoeren door smid Gerard Ottes uit Martenshoek. In 1764 sticht Focko Ubels samen met echtgenote Johanna Ottens Smit een nieuwe helling op het oude terrein. In 1804 en ook in 1805 heeft hij een ‘TENT-JAGTJE’ te koop; mogelijk is dit de voorganger van de ‘SNIKKE’. Als Rooms Katholiek was hij ook armenbezorger van de parochie Kleinemeer.

Ubaldu Fockes van der Werff V.1 (1765 – 1823) en

Otto Fockes van der Werff V.2 (1771 – 1848)

Ubaldu Fockes en Otto Fockes waren de zoons van Focko Ubels en hadden hun werf op dezelfde locatie (16). Zij hadden de werf van 1798 tot 1818. In 1806 wordt Ubaldu in documenten genoemd als “scheepmaker by Martenshoek”. In 1809 bouwden ze hier de “GOEDE HOOP”, een tjalk van 68 TON. In 1818 bouwden ze de VROUW HILLEGINA een tjalk van 85 ton voor ene Salomons. Afmeting van de Tjalk 19 ellen en 80 duimen lang, 3 ellen en 40 duimen wijd en 1 el en 90 duimen hol. In 1831 neemt Otto de werf van de erven van zijn broer over. Tot zijn overlijden in 1848 is hij eigenaar van de werf samen met financier Wicher Hooites Meursing. In 1851 komt de werf in handen van zijn zoon Rudolphus Ottes (VI.5).

Fokko Ubels van der Werff VI.1 (1793 – 1870)

Deze zoon van Ubaldu Fockes is waarschijnlijk de meest kleurrijke persoon in de 200 jaren van deze scheepsbouwerfamilie. Zo is hij volgens overlevering met de legers van Napoleon mee naar Rusland geweest en als een van de 500 overlevenden teruggekeerd en vervolgens scheepsbouwer geworden in Hoogezand op dezelfde locatie als zijn voorgangers (locatie 16). Hij bouwde o.a.

het smakschip ALIDA en in 1825 de 2-mast/smak GOEDE HOOP van 28 last. Waarschijnlijk werkte hij samen met zijn oom Otto Fockes (V.2). Vervolgens is hij uit Hoogezand vertrokken en werd hij o.a. scheepstimmerbaas in Farmsum. In Groningen bouwde hij gedurende de jaren 1832 tot 1857 op de scheepswerf "Het Hoofd" buiten het Kleine Poortje een variatie aan scheepstypen zoals de tjalk, kof-, smakschip, schoener, schoenergaljoot en in 1854 ook 2 loodsboten. Fokko Ubbels was een echte handelaar. Hij had in 1832 al 2 tjalkschepen te koop. In 1834 biedt hij uit de hand te koop aan: Eene HELLINGSCHUUR en een ERF met LANGSHELLING, aan het Zuiderdiep, te Groningen. Dat, terwijl hij al buiten het Kleine Poortje zat. Het Kleine Poortje was een deur welke zich naast de (in dit geval) Steentilpoort bevond. Mensen, die 's avonds na sluiting van de grote poort de stad in wilden, konden dan door deze deur. Zijn werf bevond zich, vanuit Hoogezand komend, direct achter de huidige Bonteburg volgens een kadasterkaart uit 1832 op locatie nr. B244 dus aan het Winschoterdiep. In 1837 bood hij zijn werf "Het Hoofd" buiten het Kleine Poortje te koop aan, maar deze verkoop zal wel niet doorgegaan zijn, want nog tot 1857 bouwde hij hier nog schepen.

In 1840 werd door hem bij uitmijning te koop aangeboden: Dubbele HELLINGGEREEDSCHAPPEN (en ook EIKEN BOOMEN en GEZAAGDE POSTEN en PLANKEN).

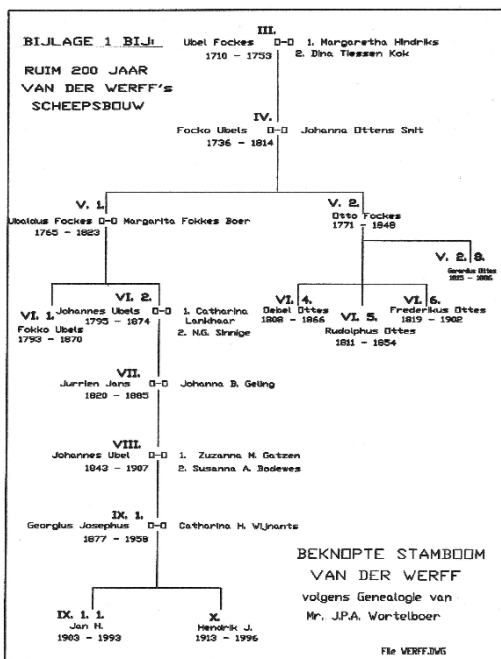
Dat het rond het jaar 1850 een drukke periode voor de Groninger scheepsbouw was, moge blijken uit een artikel, welke d.d. 4 juni 1851 in de Nieuwe Rotterdamse Courant werd gepubliceerd.

Dat een tewaterlating ook destijds een feestelijke aangelegenheid was kon men lezen uit artikelen, waarin vaak begonnen werd met de tekst: "Onder het wapperen der vlaggen is met het beste gevolg van stapel geloopt." Dat het een drukke tijd was voor de scheepsbouwers, moge ook blijken uit de stamboom. Daarin is te zien, dat maar liefst zeven telgen uit de stamboom tezamen of ieder afzonderlijk in dit vak werkzaam waren. Ook in 1857 werd nog de hektjalk CATHARINA hier te water gelaten.

In 1849 werd in de Groninger Courant als volgt geadverteerd:

*BIJ TOEVAL TE KOOP OF TE HUUR:
eene zeer nette nieuw vertimmerde
BEHUIZING met een TUINTJE er achter,
vooraan in de Bloemstraat,
lett. H no. 182, ruim voorzien van Put- en
Regenwater.*

*Te bevragen bij den Eigenaar en Bewoner F.U.
VAN DER WERFF.*

Oebele (Ubel) Ottes van der Werff VI.4 (1808 – 1866)

Tot 1849 bouwt de zoon van Otto Fockes, Oebele Ottes schepen op locatie 16. Hij verhuurt de werf van 1849 tot 1858 aan zijn broer Frederikus Ottes (VI.6). In 1849 neemt hij locatie 20 over van de erven van Ricke Sikkes Boonstra over, welke locatie hij tot 1858 ook verhuurt aan dezelfde broer, die de werf in 1866 definitief overneemt. In 1856 had Oebele Ottes op deze locatie, 15 man in dienst en hij bouwde in 1851 hier het kofschip JEANNETTE AGATHA (120 ton).

Rudolphus Ottes van der Werff VI.5 (1811 – 1854)

Rudolphus Ottes is van 1851 tot zijn overlijden op 28 januari 1854, mede-eigenaar van locatie 16. Daarnaast was hij van 1844 tot 1854 ook eigenaar van locatie 28. In 1847 bouwt hij een tjalk van 87 ton en in 1853 een schoenergaljoot.

Op 24 november 1853 stond in Provinciale Groninger Courant het volgende:

Groningen, Gisteren is alhier gearriveerd een nieuw gebouwd schoenergaljoetschip, groot 70 last, gebouwd bij R.O. v.d. Werff te Martenshoek, zullende bevaren worden door kapt. H.J. Hazewinkel, van Wildervank.

Na het overlijden van Rudolphus Ottes op 28 januari 1854 stond op 21 april 1854 een advertentie in de Groninger Courant waarin gesproken wordt over een “koltzwijn”.

Met “koltzwijn” wordt waarschijnlijk bedoeld een brede, zware houten balk van 10 cm breed, 30 cm hoog en 60 voet (bijna 20 m) lang en voor meerdere schepen te gebruiken, waarin de onderkant van de mastkoker valt. Het Nederlandse woord is “kolsum”; in het Gronings zei men “kold swien”.

Zijn weduwe, Geertje Pekeskamp, verkoopt de werf in 1854 voor 2.590 gulden aan Harmannus Jacobus Boerma.

Gerardus Ottes van der Werff V.2.8 (1815 – 1886)

Gerardus Ottes werkte bij zijn vader Otto Fockes (V2) op locatie 16. Hoewel hij zich in de huwelijksakte scheepsbouwer liet noemen, was hij waarschijnlijk slechts knecht. Volgens informatie bouwde hij in elk geval mee aan de galjoot met de fraaie naam MARIA AURELIA en de schoenergaljoot ANNA ARNOLDA. Op 7 oktober 1856 was er vanwege schulden een gedwongen verkoop van de werf. Otto was al in 1848 overleden en waarschijnlijk heeft Gerardus de werf nog een tijdje voortgezet. De werf komt in handen van Halbe Harmannus Nijhuis. Volgens een advertentie in de Groninger Courant van 22-10-1856 verkocht Gerardus op 24 oktober 1856 de gereedschappen en (onderdelen van) schepen.

Frederikus Ottes van der Werff VI.6 (1819 – 1902)

Frederikus Ottes huurt in eerste instantie locatie 16 en locatie 20 van zijn broer Oebele Ottes (VI.4.). Locatie 16 van 1849 t/m 1856 en locatie 20 van 1849-1858. In 1856 had hij 3 man in dienst. De Groninger Courant meldt in 1852 de binnenkomst in Groningen van de door hem gebouwde schoenergaljoot GEERTRUIDA. In de Prov. Gron. Courant, dec. 1877 stond TE KOOP: “een volbouwd tjalk-schipshol groot 119 ton staande op de werf van Wed. F. van der Werff te Hoogezand. Te bevragen bij de eigenaar J.J. van der Werff aldaar”. Hij bouwt in 1878 de FREDERIKA DOROTHEA een tjalk van 120 ton voor 5.400 gulden. Dit was op locatie 20, welke

locatie hij in 1866 gekocht had van Oebele Ottes (VI.4). Dit is mogelijk de voornoemd te koop staande tjalk, welke hij voor risico van zijn neef Jurjen Jans (VII) kon bouwen. In 1878 verkoopt hij locatie 20 aan Regnerus Jozephus Coops, scheepsbouwer te Kleinemeer.

Johannes Ubels (Jan) van der Werff VI.2 (1795 – 1874)

Johannes Ubels werkte eerst als sloopstimmerman bij zijn vader Ubaldus Fockes (V.1) en als zodanig ook nog op de werf van zijn schoonvader Jans Lankhaar in Sappemeer. Hij koopt vervolgens in 1825 een stuk land op locatie 19 en sticht daar een werf. In 1824 wordt door hem de EENDRAGT, een hektjalk van 24 last opgeleverd. Op deze locatie worden achtereenvolgens door 4 generaties (tot de verhuizing naar Westerbroek) schepen gebouwd. In 1845 had hij 15 knechten in dienst. Het was een der grotere werven. Omdat er omstreeks 1850 een probleem was met bruggen en kanalen trok hij samen met I.A.Hooites aan de bel bij de regering; “De scheepsbouwmeesters I.A. Hooites en J.U. van der Werff hebben de hooge Regering op het gebrek aan kanalisatie aandachtig gemaakt”. Johannes was ook gemeenteraadslid en gezien de uitslag van de gemeente-raadsverkiezingen in September 1851 was hij erg gezien in Hoogezand. Van de kiezers kreeg hij op een na de meeste stemmen, zelfs meer dan Mr. M. J. ter Hazeborg, de toenmalige burgemeester. Hij bleef raadslid tot 1865.

Twee-mast schoener Bureau Veritas, 25,4 m lang en 4,08 m breed, 150 ton (bron Piet's scheepsindex)

Jurrien Jans (ook wel Georg) van der Werff VII (1820 – 1885)

Jurrien Jans werkte tot 1857 waarschijnlijk samen met zijn vader Johannes Ubels (VI.2) op locatie 19. In 1856 had hij 5 man in dienst. In 1856 koopt hij locatie 8 voor 5000 gulden uit de nalatenschap van de erven Willem Jans

Lankhaar een locatie in Sappemeer. Hij bouwde voornamelijk Tjalken en in 1858 de “gezinkte” schoener-brik BATO van maar liefst 215 ton; dit was het grootste tot dan toe in Sappemeer gebouwde schip. De exacte afmetingen van deze twee-mast schoener: 30,48 m lang, 5,17 m breed en 3,07 m hoog. In 1863 werd de werf te koop aangeboden in de Provinciaal Groninger Courant van 15 januari 1863:

Uit de hand te koop tot 30 januari 1863 een nieuwe, hecht en sterk getimmerde en royale behuizing, schuur en erf, sloopstimmerwerf, het daarachter gelegen land en nog een behuizing en schuur, zamen groot 3B, 38 R, 10 E, staande en gelegen te Sappemeer zuidzijde. Inlichtingen bij de eigenaar en bewoner Jurrien J. van der Werff. Hierover kan NLG 5000 naar 4% beleend blijven.

3 bunder, zijnde ca. 175 x 175 m is toch wel een groot oppervlak voor een werf, waar schepen van amper 30 m lang werden gebouwd, maar op het perceel stond ook nog een woning met erachter gelegen een groot stuk land. In 1865 is deze locatie verkocht aan de R.K. Parochie Kleinemeer voor 15.000 gulden. Hier bevinden zich nu de Willibrorduskerk en Huize St. Jozef. Jurrien Jans gaat weer terug naar locatie 19, mogelijk nu met zijn zoon Johannes Ubel (VIII).

Johannes Ubel van der Werff VIII (1843 – 1907)

Johannes Ubel bouwde als derde op locatie 19 voornamelijk tjalken, maar ook een gevarieerd aantal typen schepen zoals brikken, koffen en schoeners. Natuurlijk van hout, maar bekend is dat hij in elk geval in 1897 de stalen tjalk de HOOP voor J. Blaak uit Wildervank, bouwde. Bij het 100-jarig bestaan van Wagenborg is een boek over hun schepen uitgegeven, waarbij te zien is, dat het eerste daarin vermelde schip de in 1876 door Johannes Ubel gebouwde tjalk GEERTRUIDA is. De tjalk werd veel in Groningen voor Groningers gebouwd. Het was voorzien van zijzwaarden.

Groot uit HOOGEZAND

Door de bolle vorm had het een geringe diepgang en was het geschikt voor de binnenwateren, later werd ook de Wad- en Sontvaart bedreven. Volgens informatie maakte Johannes Ubel een noodlottige val in het ruim van een schip; aan de gevolgen hiervan is hij naderhand overleden.

Scheepswerf van der Werff aan de Zuiderstraat omstreeks 1900 foto: archief H.S.

Scheepswerf van VanderWerff 1900

Bijgaand een tableau (ca. 45 x 45 cm) van scheepswerf van der Werff omstreeks 1900, te zien bij Museumwerf Wolthuis te Sappemeer

Georgius Josephus (Georg) van der Werff IX.1 (1877 – 1958)

Georgius Josephus bouwde als vierde telg op locatie 19. Hij was een der meest markante personen van deze stamboom. De middelbare school bracht hij, net als zijn beide zonen, door bij de paters op het internaat St. Louis in Oudenbosch. Hij was ook een fervent beoefenaar van de kegelsport, zo deed hij in 1898 mee aan de zogenaamde 5-worps kegelwedstrijden in Hotel De Unie.

Omstreeks 1900 nam Georg op jonge leeftijd de bedrijfsvoering op locatie 19 over. De in 1900 gebouwde stalen 3-mast schoener JANTINE FENNEGINE zou door hem gebouwd zijn, maar hij zal het waarschijnlijk in samenwerking met zijn vader hebben gedaan. Een reproductie van de kleurenaquarel van dit schip (door T.G. Purvis) bevindt zich bij de auteur thuis.

Jantine Fennegine (Piet's scheepsindex)

Uit een bericht in de Nieuwe Veendammer Courant d.d. 03 november 1903 blijkt, dat Georg al op slechts 25-jarige leeftijd de leiding over het bedrijf had.

Ook uit een advertentie d.d. 25 mei 1904 blijkt, dat het bedrijf al op zijn naam stond.

Bijgaand de tekst van een brief uit 1912 van Georg aan houthandel Meihuizen, Wildervank

*Hoogezand, 17 Febr. 1912
Heeren Meihuizen*

Mijne Heeren,

Aangezien U mij wegens de vorst geen dekhout hebt klaar kunnen maken en dit ook veel te nat zou zijn om direct te gebruiken al had U het ook klaar zoo kom ik U eens vragen of U mij voor een dek niet aan wat droog hout zoudt kunnen helpen uit uwen voorraad want ik ben er nodig aan toe Zoo

ja dan verzoek ik U mij direct te willen toesturen Zooals U weet moeten het mooie Amerikaanse grenen schroten zijn van 15 x 6 cM zonder spint en kwast Ik ben voor dat eene dek benodigt als volgt: 20 dekschr. 15 x 6 van 2,60 M lang en 15 dekschr. 15 x6 van 6,00 M lang. In beleefde afwachting G J v d Werff.

Wanneer me dit goed bevalt ook vooral wat de prijs per M³ klaargemaakt hout betreft denk ik er nog een paar M³ bij te nemen dan krijg ik niet zooveel rommel en afval op de werf daar heeft men gewoonlijk gauw genoeg van en komt hier in den regel niets van terecht.

Hoogachtend G J v d Werff.

In de zijlijn staat geschreven: De bestelde schroten verwacht ik er even goed om want ik ben over een week of 6 weer een dek nodig en dan kan dit als

Vanaf het begin der 20e eeuw werden door hem veel schoeners gebouwd. In 1913 was dit de CATHARINA, een 2-mast gaffelschoener van 210 ton, tevens het 100e schip op deze werf. Het schip werd in 1917 voorzien van een 90 pk 2 cylinder Kromhout gloeikopmotor en werd aldus een zeilschip met hulpvermogen. Een model van deze schoener heeft in Westerbroek in de kantine gestaan. Rond 1913 werden ook veel schoeners voor Duitse rekening gebouwd. Dat ook in die tijd kleinere schepen verre reizen maakten, blijkt wel uit het volgende: *De in 1917 (door Georg) opgeleverde "MARIA JACOBA", een motorschoener van zo'n 35 m lang, is tijdens een reis van Surabaja naar Bali, geladen met benzine, vergaan.*

In 1917 vierde men het 100-jarig jubileum van scheepswerf van der Werff.

Ter gelegenheid hiervan de fotocollage met 4 achtereenvolgende scheepsbouwers van der Werff

Linksboven: Johannes Ubels (VI.2)

Rechtsboven: Jurrien Jans (Georg VII)

Linksonder: Johannes Ubel (VIII)

Rechtsboven: Georgius Josephus (IX.1)

foto: archief H.S. Situatie aan de Zuiderstraat vóór 1917 (locatie 19, ter hoogte van Hoofdstraat 234) met op de achtergrond links de bovenkant van de hellingschuur nog zichtbaar. De woning achter het schip moest wijken voor nieuwbouw. Dit verklaart, dat er in april 1917 zoveel puin moest worden afgevoerd. Het schip is als nieuwbouw niet te herkennen. Mogelijk is het als 2e hands ingeruild. In april 1907 werd over de HOLLANDIA geschreven: De eerste lading bestond uit 1.000 balen aardappelmeel van Hoogezand naar Hamburg. De vrachtprijs is 25 cent per baal, zodat de bruto vracht fl. 250,00 bedraagt. In verband met de plaatsing van een portaalkraan, maar ook vanwege de bouw van het huis westelijk naast de werf (thans Hoofdstraat 234) werd 3 jan. 1917

voor de fundatie ca. 25 à 30 ton zand franco wal gevraagd. De graafwerkzaamheden zullen vlot verlopen zijn, want in april daarop volgend werd te koop aangeboden: “*plm. 100 M³. grove STEENPUIN, ook bij gedeelten; alsmede een scheepslading VEENGROND bij G.J. VAN DER WERFF, Scheepswerf te Hoogezand*”.

Woning Hoofdstraat 234 en terrein Garage Hartman (locatie 19)

foto: W.A.H. Rozema

Nast de voordeur staat op de stenen te lezen 'ANNO 1917 G.J.v d.W.- C.H.W'.

(Georgius Josephus van der Werff en Catharina Harmanna Wijnants)

foto: W.A.H. Rozema

In het oude gemeentehuis van Hoogezand Hoofdstraat 111 zijn in de traphal aan de westkant drie glas-in-lood ramen. In het middenpaneel is de werf omstreeks 1920 te zien met nog juist de bovenkant van voornoemde woning aan de Hoofdstraat 234 boven het schip uit te zien. Het drie-luik, zoals te zien in het “oude” gemeentehuis, is eigendom van de gemeente.

Het was niet ongewoon, om op eigen risico met de bouw van een schip te beginnen. Zoals is te lezen in een artikel uit het Nieuwsblad v/h Noorden d.d. 14 augustus 1928.

Zo ook een advertentie van “Nieuw Motorzeebootje”.

Het motorzeebootje uit deze advertentie zou qua hoofdafmetingen (lengte 31.50 en breedte 5.40) een zusterschip van de in 1926 onder BN 160 gebouwde SURSUM CORDA kunnen zijn. In de advertentie van omstreeks 1928, is een voor die tijd bijna volledig bestek te lezen. Zoals vaak gezegd, werd het op de achterkant van een sigarendoos geschreven.

Ook vond bij een opdracht vaak inruil van het oude schip van de opdrachtgever plaats.

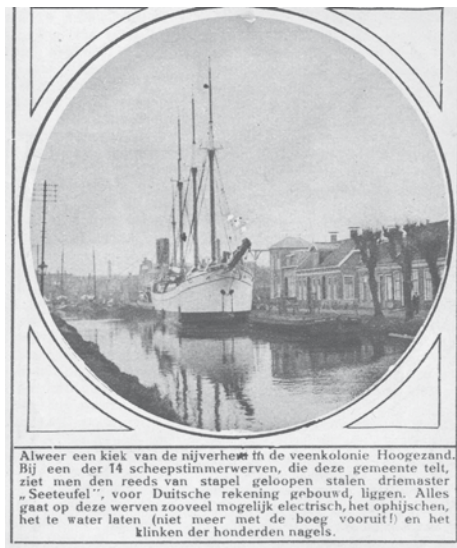
Stapelloop omstreeks 1922, de schoener Seeteufel op de achtergrond lag 6 jaar voor de wal, alvorens het uiteindelijk verkocht werd.

In een artikel met een trotse tekst over de scheepsbouw in Hoogezand wordt de schoener JAN HENDRIK getoond, die in 1919 op eigen risico op stapel is gezet bij scheepswerf van der Werff en pas 6 jaar later onder de naam SEETEUFEL verkocht.

Mogelijk is Georg te lang met het schoener-model doorgegaan in plaats van over te stappen op het in opkomst zijnde coaster-vrachtschip model.

In 1925 had men onderstaande reclameplaat ontworpen met daarop de van 1900-1925 gebouwde scheepstypen. Bij het Noordelijk Scheepvaartmuseum en bij Museumwerf Wolthuis bevindt zich een grote plaat van ca. 1 bij 1.50 m. *foto: archief H.S.*

Alweer een kiel van de nijverheid in de veenkolonie Hoogezand. Bij een der 14 scheepstimmerwerven, die deze gemeente telt, ziet men den reeds van stapel gelooopen stalen driemaster „Seeteufel“, voor Deutsche rekening gebouwd, liggen. Alles gaat op deze werven zooveel mogelijk electricch, het ophijschen, het te water laten (niet meer met de boeg vooruit!) en het klinken der honderden nagels.

BUIJTENLANDSE MODELLEN 1900 ← TJDPERK → 1925 **HOLLANDSE MODELLEN**

ALSTER SCHÜTE
MOTORBARGE
LAGENDORF SCHÜTE
HECKSCHIFF
FRACHTDAMPFER
EWERSCHIFF
MOTOR KIELSCHOENER
HÄRINGLOGGER
SEELEICHTER

ZEILAAK
DEKSCHUIT
SCHOENER (platbodem)
KIELSCHOENER
TURFAAK
KOF TJALK
SCHOENERAAK
MOTORBOOT
MOTORZEEBOOT
MOTOR SCHOENER

VERHUURKANTOOR
VAN
DEKSCHUITEN
25.40.50 EN 60 TON

WERFF'S SCHEEPSBOUW HOOGEZAND
TELEFOON N° 119 OPPERICHT 1817 SPECIAAL KLEINE ZEEBOUW

De getoonde modellen zijn van boven naar beneden:

foto: W.A.H. Rozema

Links (Buitenlandse Modellen)

- ALSTER SCHÜTE
- MOTOR BARGE
- LAGENDORF SCHÜTE
- HECK SCHIFF
- FRACHT DAMPFER
- EWER SCHIFF
- MOTOR KIELSCHOENER
- HÄRING LOGGER
- SEE LEICHTER

Rechts (Hollandse Modellen)

- ZEILAAK
- DEKSCHUIT
- SCHOENER (Platbodem)
- KIELSCHOENER
- TURFAAK
- KOF TJALK
- SCHOENERAAK
- MOTORBOOT
- MOTOR ZEEBOOT /MOTOR SCHOENER

Men heeft nog geprobeerd door constructiewerk een bezetting aan personeel te kunnen houden; men adverteerde dan ook met de tekst: “Als ’t getij verloopt, dienen de bakens verzet”.

Cf. J. van de Walle
Hoogezand

In 1921 begonnen met een dekschuit;
op verzoek der Raadsverg. aangevangen met een
dekschuit, successievelijk doorgebouwd. In
1924 waren er 6 dekschuiten.
t.w. 2 van 25 ton in 1925 meer ingezet
3 van 40 ton 10 dekschuiten in
1 dekschuit 3 van 50 ton à 12,20 exploitatie
2 van 60 ton

voor 10 dekschuiten betaald in verhuur gedurende
het tijdvak 1921 - 1926 een bruto bedrag
opgeleverd van f 500 51,0%

waaronder is af te betalen 139 41 -
1921 en 1926 waaraan
een bedrag van 10 jaar f 36910,0% is verrekend
waardoor de waarde der
dekschuit per jaar f 3691 waaraan afgevoerd 3,20
dit gemiddelde is thans slechts van de loop-
jandende kosten van de schuit voor
exploitatie, met inbegrip van verdediging alomte
veel en onafgehoorde aflossing is totaal
jaaropbrengst van alle dekschuiten /30 = /3 per dekschuit
met inbegrip - - - - - / 40 - -

in 1935 - 36 ingekomen van huur van 10 dekschuiten	2400
woninghuur	102%
verhuur van terrein te Loosdrecht	000
verhuur van jongste zoon	1100
persoonlijke afschrijving van meubilair	1300
	662%

Mogelijk in verband met de moeilijke omstandigheden had men vanaf ongeveer 1922 een dekschuiten verhuurkantoor; het ging dan om dekschuiten van 25, 40, 50 en 60 ton. Dit deed men tot omstreeks 1950. Ook een duidelijk voorbeeld van het “op eigen risico” bouwen. Bijgaand aantekeningen in een klein boekje, gevonden in het archief van de Scheepsbouw Vereniging Hoogezand: Niet bekend is door wie en waarom.

Inkomsten '35-'36

Op te merken valt (zie onderaan dit papiertje), dat naast loods- en terrein- en dekschuitverhuur er in 1935 tot 1936 nog meer inkomsten waren o.a. door woningverhuur (f 1.027, 00). Georg heeft waarschijnlijk toen zijn huis in tweeën gedeeld (omstreeks 1950 woonde hij zelf in het westelijke deel), verder nog verdiensten (f 1.100,00) van zijn jongste zoon Hendrik (X), die destijds bij Visser & Smit werkte als “voorman” bij graafwerkzaamheden aan de ruilverkaveling boven Noordbroek. Hij had in 1920 ook een groot aandeel in de plaatsing van de afscheiding van de priestergraven op het kerkhof aan het “Rooms Laantje” in Sappemeer.

Hekwerk rondom priestergraven, kerkhof Sappemeer o.a. de pastoors Koenen, Timans, Schenk, Driessen. Het grote kruis is ter ere van pastoor Tusveld van Boxel; zijn graf is naderhand overgeplaatst naar Enter. Vanaf 1912 tot zijn vertrek in 1938 naar Westerbroek was Georg 26 jaren onafgebroken raadslid van de gemeente Hoogezand.

Bij het 75-jarig bestaan van Huize St. Jozef in 1999 werd een jubileumboek uitgegeven. Bij de vermelding van de bestuursleden wordt Georg als eerste genoemd, hij was in 1924 betrokken bij de oprichting en het is wel heel toevallig, dat ik als zijn kleinzoon als laatste word genoemd.

Priestergraven en hekwerk op RK kerkhof te Sappemeer

foto: W.A.H. Rozema

foto: archief H.S.

Hierbij een foto van één van de 2 nog aan de Zuiderstraat bij de werf gelegen in 1927 opgeleverde motorschepen ALBA 5 en ALBA 6 voor de kalkzandsteenfabriek Alba te Apeldoorn. Aan dek kan men Jan H. (IX.1.1) zien staan.

foto: archief H.S.

In de jaren 1925 tot 1930 ging het goed met de scheepsbouw. Hiernaast stapelloop van vermoedelijk.

BNO. 192 HAVIK 1928.

BOEKBESPREKING Turfschuiten en kustvaarders, een geschiedenis van de Groninger scheepsbouw (Ingrid Wormgoor)

Frens Jonker

In 1690 tekende Jannes Tideman in opdracht van het stadsbestuur van Groningen een serie plattegronden van het gebied tussen Martenshoek en de grens van het Oldambt langs het Winschoterdiep. Op de kaart geeft Tideman aan dat er op dat moment vier scheepswerven gevestigd waren langs het Winschoterdiep in de huidige gemeente Hoogezand-Sappemeer. Deze bedrijfjes waren de voorbode van een belangrijke industrie die tot de huidige tijd voort bestaat. De schrijfster stelt een aantal vragen waarop ze in het boek een antwoord hoopt te geven: Wat was het historische, maatschappelijke en economische belang van de werven vanaf het einde van de 17e eeuw tot de moderne periode..... Wat voor schepen werden er gebouwd en hoe werd dat gedaan....., Hoe zagen de werven er uit, met welke technische veranderingen werden ze geconfronteerd en hoe gingen ze daarmee om..... Hoe reageerden de scheepsbouwers op maatschappelijke, economische en technische veranderingen..... Wat was hun betekenis voor de economie en werkgelegenheid en welke betekenis hadden de scheepsbouwers in de lokale samenleving. Met de beantwoording tracht Wormgoor een totaalbeeld van de Groninger scheepsbouw te geven vanaf de Middeleeuwen tot de huidige tijd. Een ambitieuze doelstelling die ze m.i. weet te bereiken. Het boek geeft heel veel informatie die steeds in een breed kader wordt gebracht. Een uitgebreid notenapparaat. Allemaal zeer zorgvuldig. De rol van de stad Groningen komt veelvuldig aan de orde en Wormgoor weet steeds duidelijk te maken dat die rol cruciaal is voor o.a. de scheepsbouw langs het Winschoterdiep. Dat Hoogezand-Sappemeer extra aandacht krijgt heeft te maken met het grote aantal werven in die gemeente. Wat m.i. een tekortkoming van dit boek is, is het ontbreken van een register. Een boekwerk van dit formaat stijgt in aanzien en maakt het zoeken van speciale onderwerpen of personen een stuk gemakkelijker en maakt het boek helemaal af. Met de moderne middelen van deze tijd moet het toch niet zo'n heidens karwei zijn om een register in elkaar te zetten. Toch blijf ik erbij dat het boek een aanwinst is voor de geschiedenis van de Groninger scheepsbouw en scheepvaart. Het meest heb ik genoten van de hoofdstukken twee (Vervening en kanalen) en drie (Van turfvaart naar zeevaart). In hoofdstuk twee wordt de opkomst van de Veenkoloniën met daarbij de rol van de stad Groningen uitvoerig en bijzonder duidelijk beschreven. De zestiende en zeventiende eeuw staan centraal. De groei van de economie van de Republiek der Nederlanden had tot gevolg dat de vraag naar brandstof groter werd. Niet alleen in de Republiek overigens, ook in Duitse steden werd de vraag naar brandstof groter. Dan krijgt de turfwinning in de Veenkoloniën dezelfde betekenis als de huidige gaswinning, met dit verschil, dat de Groningers van de turfwinning meer economisch profijt hadden dan van de gaswinning. Natuurlijk was er in vroegere tijden al aan het veen "geknabbeld". Kloosterlingen waren toen de turfgravers. In 1568 was de Tachtigjarige Oorlog uitgebroken. De bevolking van de Lage Landen was niet eensgezind voor of tegen de Spanjaarden. De stad Groningen koos aanvankelijk voor de Spanjaarden terwijl de Ommelanden de kant van de opstand kozen. Na de verovering van de stad door legers van de Staten Generaal keerde de rust terug. In 1594 werd het Tractaat van Reductie getekend, een verdrag met verregaande gevolgen. De stad Groningen kreeg het gezag terug over Gorecht en Oldambt, het stapelrecht werd hersteld. Stad en Ommelanden werden samengevoegd tot het gewest Stad en Lande. Om de vervening op te starten verpachtten de Gewestelijke Staten in 1604 de venen tussen Kropswolde en Sappemeer aan een groep notabelen uit Utrecht de zgn. Rheense Compagnie. De Rheense Compagnie kwam tot onvoldoende resultaat, zodat in 1619 de stad Groningen de rechten en plichten van de Rheense Compagnie overnam. De stad nam het initiatief en zou die niet meer prijsgeven. So wie so speelde de stad in de regio een uitgesproken centrumfunctie. Grote stukken veen

werden gekocht door de stad (o.a. in de Veenkoloniën). In die gebieden bezat de stad dus zowel overheidsrechten als eigendomsrechten. De turfwinning moest de stad Groningen natuurlijk veel winst opleveren. Dan moet er nog wel het een en ander gebeuren. Om de winning van turf tot een succes te maken moest de infrastructuur worden aangepast. Een netwerk van kanalen was het resultaat. Er ontstonden langs die kanalen wooneenheden, in 1621 werden in Sappemeer de eerste huizen gebouwd. De turf moest natuurlijk vervoerd worden. Er moesten schepen worden gebouwd. De schuitenschuivers speelden daarbij een grote rol. Het groter aantal schepen zorgde al spoedig voor overlast, vooral bij de sluizen, zoals in Martenshoek. Ook werd het nodig regels te maken voor de hoeveelheid turf die per schip vervoerd mocht worden. De vraag naar schepen door schuitenschuivers en grootschippers (zij voeren naar verdere gebieden) had tot gevolg dat het aantal scheepswerven groeide, het eerst in de stad Groningen, maar halverwege de zeventiende eeuw zien we in de Veenkoloniën ook werven ontstaan. Hier legde men zich voornamelijk toe op de bouw van turfschepen (meestal snabbe genaamd). Het laadvermogen van de turfschepen werd door het gezag in de stad vastgesteld, bijgesteld en opnieuw vastgesteld. De schippers wilden zoveel mogelijk turf vervoeren, de stad verzette zich daartegen, zij wilden een vaste maat. Langzamerhand werden de regels niet meer zo streng gehandhaafd. Er was immers turf bij de vleet. De grotere schepen ondervonden grote hinder vanwege de geringe diepte van de kanalen, ook de bruggen waren niet berekend op de grotere schepen. Er kwamen weer nieuwe regels om genoemde problematiek te lijf te gaan. Om aan de vraag naar schepen te kunnen voldoen kwamen er meer scheepswerven, ook in de Veenkoloniën. De oudste scheepswerf in Hoogezand-Sappemeer dateert van 1690. Op het "Caartboek van Sappemeer" werden de werven door Jannes Tideman op plattegronden aangegeven. In de achttiende eeuw nam de bevolking in de gehele Republiek toe, ook die van de provincie Groningen. De Veenkoloniën werden welvarend. De rijke stadsbewoners investeerden in landhuizen en landbezit. Buitenplaatsen kwamen niet alleen langs de Vecht, de Amstel of in het Gooi, ook in de Veenkoloniën werden veenborgen gebouwd. Zij geven uitstraling en het was een bewijs van aantrekkingskracht. De scheepvaart bleef onverminderd belangrijk, maar veranderde van karakter. Behalve turf werden ook andere producten of mensen vervoerd. Door het uitgebreide netwerk van kanalen konden schepen overal komen. Ook de zeevaart werd een belangrijke factor in de economie. In het gericht Sappemeer steeg het aantal weven van vier in 1690 tot eenentwintig in 1795. Verreweg de meeste lagen aan het Winschoterdiep (negen in Sappemeer, vijf in Hoogezand en zes in Martenshoek). De werven waren over het algemeen klein, meestal stonden de werven gewoon tussen de woonhuizen. De meeste scheepsbouwers hadden moeite hun beginkapitaal bij elkaar te krijgen. Enkele scheepsbouwers waren kapitaalkrchtig en zij bouwden dan ook duurdere schepen. In de zgn. boedellijsten kunnen we de welstand der scheepsbouwers aflezen. Beide hoofdstukken geven de ontwikkeling weer van de vervening en de scheepvaart in de provincie Groningen, met de geschiedenis van de Veenkoloniën als zwaartepunt. Binnen de onderwerpen worden deelgebieden behandeld, zoals b.v. de rol van de gilden, de modellen der schepen, de activiteiten op de werven (bouwwijze en gereedschap). De hoofdstukken vier, vijf en zes gaan over de moderne tijden. Veel meer is dat een periode van ups en downs en de strijd om het bestaan. Daarnaast wordt de modernisering binnen de scheepvaart uitvoerig behandeld.

Alles overziend kunnen we mevrouw Wormgoor feliciteren met dit bijzonder geslaagde boekwerk, een aanwinst in de boekenkast. Eigenlijk is het nu klaar met dit onderwerp, hoewel Wormgoor van mening is dat enkele onderwerpen onderbelicht zijn.

INEENS EEN VRESELIJKE KNAL, GERINKEL VAN GLAS ...

13 april 1945 Hoogezand bevrijd: een ooggetuigeverslag ...

Wim A.H. Rozema

Op 13 april jl. was het 72 jaar geleden dat Hoogezand werd bevrijd van de Duitse bezetter. Vanuit Bareveld rukten de Canadese troepen op richting Hoogezand. In de nacht van 12 op 13 april 1945 hoorde men hier in de verte het dreunen van het zware geschut. Vele woningen en zakenpanden werden gestut met stropakken om inslag te voorkomen... De Duitsers trokken o.a. naar Kolham en daar begon de achtervolging door de Canadezen. Daar kwam het tot gevechten. Vooral Siddeburen, Steendam, Wagenborgen, Appingedam, Weiwerd, Spijk en Delfzijl hebben veel te lijden gehad door het door de Duitsers geboden verzet. Op 13 april was Hoogezand na vijf jaar Duitse bezetting bevrijd! Hoe verliep die bevrijding, bijv. in het centrum van Hoogezand? Nog steeds duiken er zo nu en dan overal in den lande getuigenissen op uit nalatenschappen van mensen, die de bevrijdingsdagen in Nederland van zeer nabij meemaakten. Zo krijgt de dit jaar 25 jaar bestaande Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. ook af en toe prachtig en nooit eerder gepubliceerd materiaal toegezonden. Onlangs kreeg de vereniging een briefwisseling in bezit, geschreven door Jenny van de Beek en haar verloofde Adrie. Bij het opruimen van de spullen na het overlijden van hun moeder en schoonmoeder, Hendrika (Jenny) van de Beek, kwamen Caroline Nugteren en Barry Vos uit Amsterdam, een brief van tien pagina's tegen, die Jenny op 15 april 1945 vanuit Hoogezand gestuurd heeft naar haar verloofde Adrie in Rotterdam. Het is een ooggetuigeverslag van de bevrijding van Hoogezand, waar Jenny met haar broertje op krachten kwam bij het gezin van politiemann Blaauw, in de toenmalige Brugstraat nummer 5, nu Meint Veningastraat 136. Wanneer de situatie zeer onveilig werd, moest Jenny in de schuilkelder van de buurman, kruidenier Bronsema (nu muziekzaak Evelien Novacek), een veilig heenkomen zoeken. De brief is toentertijd als een gevouwen boekje opgezet en bewaard gebleven. Jenny was in 1945 twintig jaar oud en ze was met haar veel jongere broertje vanwege de honger vertrokken uit Rotterdam en ondergebracht bij de familie Blaauw in de huidige Meint Veningastraat in Hoogezand. Al snel werden Jenny en Titia, de dochter van agent Blaauw, hartsvriendinnen. Het feit, dat er tijdens de hongerwinter kinderuitzendingen vanuit de randstad naar het noorden werden georganiseerd, doet vermoeden dat Jenny – toentertijd leidster bij de padvinderij – mogelijk als begeleidster is meegegaan met zo'n klein kindertransport per vrachtwagen. Een brief met een ooggetuigeverslag van de gebeurtenissen rond de toenmalige Hoogezandsterbrug bij hotel Faber en tevens een brief, waarin heimwee en groot verlangen van Jenny, om haar allerliefste Adrie – die menig liefdesgedicht naar de toenmalige Brugstraat stuurde – in Rotterdam weer in haar armen te kunnen sluiten ...

Hoogezand, 15 april 1945.

My Boy,

Lieveling nu! Nu is dat grote ogenblik dan aangebroken: Hoogezand is sinds vrijdag 13 April des namiddags 4 uur Vrij...!!!! Wat een emotievolle dagen hebben we achter de rug. En nog kan je het haast niet geloven. Het is te mooi. Ik kan ook nog niet ten volle blij zijn, omdat ik nog niet zeker weet, hoe Rotterdam er voor staat. En ik ben ook echt een beetje jaloers als ik al die meisjes hier

met hun jongens zie lopen. Dan voel ik me zo verlaten. Bah, akelig is dat. Wim en Titia nemen me wel altijd mee hoor. En ze zijn ook echt hartelijk voor mij, maar ja, jij bent ook niet te vervangen. Ik ga iedere dag naar je uitkijken hoor! En als je niet gauw komt ga ik er met een Schot of Canadees vandoor. Dus je weet wat je te wachten staat. Jongen wat is dit een heel ander soort volk als die lelijke rotmoffen! Ze zijn net zo rustig en gemoedelijk. En ook veel beschaafder. En zo fijn uitgerust. En echt sportief gekleed. Ze dragen geen tuniek maar een windjack en een alpino.

Nu zal ik je eerst eens vertellen hoe alles gegaan is, want ik weet anders toch niet, wat ik het eerste moet vertellen. We zaten al sinds twee weken in spanning, kan je wel zeggen. Dan was dit gevallen en dan dat, dan zou er weer munitie onder de brug komen en zo was het iedere dag wat, tot ze al nader en nader kwamen. Tot verleden week Woensdagavond toen kwam ik bij Hans vandaan en toen waren er een stel Duitsche officieren de koppen van een stel kleine bommetjes af aan het slaan. Donderdags nog niks gebeurd maar wel alles ingepakt, wat maar enigszins bruikbaar was spiegels, schilderijtjes, alles van de muren, de ruiten voor eruit en verder alles open. De deuren stonden allemaal vast op klossen, het was net een verhuizing. Ook koffers gepakt voor een eventuele vlucht.

Donderdags waren ze in Assen en Vrijdag was het officieel gevallen. Vrijdagmorgen was het nog tamelijk rustig, maar er stonden wel een paar Duitschers meer bij de brug als anders en de munitie was er onder en alles onderling verbonden. Ze hadden het maar voor het aansteken. Naarmate het later werd, werd het steeds onrustiger, dan kwam er één binnen zeilen met de tijding nu kan ie ieder ogenblik gaan en dan weer één hij gaat om 2 uur de lucht in. Diegene was er echter het dichtst bij want het zal zo half 2 geweest zijn, toen Andries en Gerard er aan kwamen: “Gauw! Moe, Henkie, Jenny... in de schuilkelder bij Bronsema! Hij kan zo gaan!”

Wij in vliegende haast (ik wou net af gaan wassen en Jantje was nog boven bezig) naar Bronsema. Die hebben een hele goeie kelder onder de achterkant van het huis. We hebben daar nog ongeveer een half uurtje gezeten, toen ineens een vreselijke knal, gerinkel van glas... en wij naar buiten. En wat denk je? Hij was aan één kant maar een beetje stuk en het moest nog eens. Wij keken net zo lang tot ze eraf gingen, dan schreeuwden ze... "Loos...!" en dan wij ook op een draf naar de kelder en dan even daarna weer... Boem!!! Tot zes keer toe zeg. Hoe vind je zoiets... en het is heus geen Maasbrug hoor. Daar is deze Klein Duimpje bij.

Toen was dat goed en wel achter de rug en we waren net in huis een beetje naar de schade te kijken, die gelukkig heel erg meegevallen is en toen stond ik net even in de voordeur... komt er een vriend van Andries aan en die zegt: "De Canadezen zitten in Foxhol!" (Dat is hier nog geen half uur vandaan...). Ik keek hem net aan of hij gek was, ik zei nog: "Joh, ga weg, dat kan niet". Enfin, hij gaat die kant op en ik wil het binnen gaan vertellen en ineens ging alles weer naar de kelder rennen en ze vroegen mij nog waar Andries, Wim en Gerard waren en ik ga ijskoud nog naar de trap roepen, dat de jongens naar beneden moesten komen in de kelder. Daarna wil ik achter door de tuin er ook naar toe rennen en wat denk je, ik keek zo door zo'n zijgang en daar ging er al één voorbij en schieten op de overkant, dat het een lust was, want daar moesten die Duitsers nog zitten, die de brug opgeblazen hadden. Er kwamen er 3 die eerste keer, tanks waren het. Maar ze gingen ook weerom. Het waren vooruitgeschoven verkenningstroepen.

Doch misschien een half uur daarna kwamen er al meer. Bloemen, oranje en vlaggen erop. God, Adrie, wil je wel geloven dat het net een droom is. Het waren allemaal Canadezen. Flinkke bruine kerels met gitzwart haar. Er is hier verder geen schot gevallen en alles is vol vreugde. Om Groningen zelf (stad) moet nogal flink gevochten zijn, maar men beweert nu, dat het ook vrij is en al verschillende plaatsen er omheen ook. Waar Tonny is ook hoor, want dat ligt zuidelijk van Groningen. De Burgemeester (N.S.B.-er) hadden ze al ras te pakken en er zijn nu bij elkaar al een kleine honderd uit de omtrek opgehaald. De ondergrondse, met de oude burgemeester van Hoogezand aan het hoofd, heeft de leiding. Er zijn gisteren al publicaties uitgevaardigd met het oog op de rust enzovoorts.

Ik kon alleen maar niet blij zijn. Ik moest er maar steeds aan denken, dat jullie nog in Duitse handen waren en dat er misschien hard gevochten werd enzo. Toen kwam Blaauw 's middags met de tijding Rotterdam en Amsterdam waren ook bevrijd en je doet dan niets liever als geloven, maar na een ogenblik komt de twijfel weer boven en zit je weer in de put. Zaterdagmorgen werd het mij werkelijk te machtig en heb ik mij boven eens flink uitgehuild. Vrijdagavond was Wim al van streek geweest en Zaterdagavond kreeg Titia het te kwaad, want Wim wilde ook bij de Burgerwacht, maar ze was bang, dat die Duitsers nog eens terug zouden komen. En zo krijg je allemaal je portie.

Het is nu op straat nog steeds een vreselijke drukte. Er wordt volop gevlagd. Alles loopt met Oranje en niemand, die aan werken denkt, er liggen vlak voor ons huis 3 schepen naast elkaar in 't diep en daarover is een noodbrug gemaakt. Direct vrijdag al. Er rijden weer heel veel luxe wagens en motoren en alles op benzine. Je snapt niet, waar het zo snel vandaan komt. Maar het is er en dat is hoofdzaak. Wim en Andries zijn ook bij de Burgerwacht. Ze moeten daarvoor ook een eed afleggen. Andries is Ordonnans en Wim is Wacht, bij de N.S.B.-ers. Er zijn hier ook een paar jonge meisjes in de ondergrondse. Er zijn hier daarstraks Schotten aangekomen en die zeggen dat Rotterdam in handen van de Ondergrondse is. Ik hoop toch zo, dat het waar is en dat alles net zo goed verloopt als het hier gegaan is. Dan kan ik pas oprecht blij zijn als ik dat zeker weet. En dat zal ik pas geloven

als ik jou met m'n eigen ogen zie en je in mijn armen kan sluiten. Vertrek zo gauw mogelijk, want ik kan nu niet meer geduldig zijn. Ik verlang zo vreselijk naar je! Dat kan ik je niet schrijven. Ik weet, dat het absoluut onzin is, maar als er gebeld wordt staat mijn hart stil. Lieve! ik wacht je. Nu nog maar even dan zijn we weer herenigd in BEVRIJD NEDERLAND !

Good Luck, Your Girl, Jenny.

(P.S.) Ik ben daar straks naar het politiebureau geweest en zag in de rommelkamer een paar kistjes (schoenen) staan. Ik heb net zo lang gezeurd tot ik ze had. Ze passen precies met dikke sokken en ze zijn in goede staat. Dag Lieve! een kus van je Jenny!

Lieve Schat,

*Als ik van uw effen voorhoofd
En met mijn handen aan uw slapen*

*De verwarde lokken strijk,
U in de olijke ogen kijk ...*

*Voelt ge dan, mijn blonde meisje
Schoon ik niet met radde lippen*

*Dat ik zielsgelukkig ben,
Al mijn zaligheid beken!*

*Zouden duizend woorden kunnen zeggen,
Als ik op die volle lokken*

*Wat ik tot u zeg,
Zegenend mijn handen leg?*

*Als ik uwer lokken zijde
En mijn handen aan uw slapen*

*Van uw effen voorhoofd strijk,
U in de olijke ogen kijk.*

*Dan gevoel ik me uw behoeder
Al mijn hoop spreekt en mijn liefde*

*En -wat geen woord verkondt-
In de kussen van mijn mond.*

Adrie.

Vanuit Nietap reageert de heer Henk Blaauw:

Ik ben de jongste zoon van Andries Blaauw, bij leven politieambtenaar o.a. in de gemeente Hoogezand, later Hoogezand-Sappemeer.

Door dat mijn zoon een bezoek bracht aan de muzieksaak Evelien Novacek, kwam ik te weten dat U een brief zou gaan publiceren van Jenny Nugteren-van de Beek, ik kreeg toen uit de H-S-Krant een foto te zien van haar dochter die de brief aanbood voor ons voormalige huis aan de Brugstraat.

Dit alles wekte mijn nieuwsgierigheid. Ondanks het feit dat ik al vanaf 1965 met mijn vrouw in NIETAP woon, had en heeft Hoogezand mijn warme belangstelling, ik ben daar opgegroeid en mijn vrouw en ik onderhouden daar nog steeds warme vriendschappen. De HS-krant met daarin het artikel: "Liefde in bezettingstijd", bracht mij er toe U te moeten attenderen op een verbetering m.b.t. de vriendschap van mijn zus Titia en Jenny van de Beek.

Mijn/onzе vader begon zijn politielooрbaan omstreeks 1930 in ROTTERDAM, de stad waar ik in 1937 ben geboren. Mijn zus kwam toen als 6-7 jarige meisje op de lagere school en vrijwel vanaf dag 1 sloten zij en Jenny vriendschap, zij waren beiden even oud en deze vriendschap heeft geduurd tot het overlijden van mijn zus in 2005. Met andere woorden: de vriendschap is NIET in Hoogezand ontstaan maar al in Rotterdam. Jenny kwam eind 1944 bij ons thuis vanwege de toestand in Rotterdam en zij werd dus opgevangen vanwege de bestaande vriendschap, anders gezegd wij kenden haar al heel lang!

Of zij wel of niet met kindertransport is gekomen dat weet ik niet. Haar jongere broer Hans werd toen ondergebracht bij de ouders van mijn zwager Wim Bronsema; zijn ouders Enno en Ginie Bronsema woonden in Het Westerpark. De verloofde van Jenny, Adrie Nugteren, is omstreeks juli/augustus 1945 óók bij ons gedurende een paar maanden komen wonen en dit alles vanwege de voedselschaarste in Rotterdam. Jenny's beschrijving van de bevrijding kan ik volkomen onderschrijven, wij als gezin (vader, moeder, en 3 kinderen met Jenny en de huishoudhulp Jantje hebben geschuild in de kelder van kruidenier Bronsema (Klaas en Klaasje (Klaas was de broer van Enno). Na de vernietiging van de brug kwamen de Canadezen via de Kerkstraat in onze buurt.

Mijn vader heeft toen min of meer Hotel Faber gered door duidelijk te maken dat de Duitsers vertrokken waren, de Canadese bevelvoerder was van plan de vijand al schietend te verwijderen, gelukkig niet gebeurd. Als er zich nog meer ontwikkelingen voordoen m.b.t. de historie en of bevrijding van Hoogezand, dan houd ik mij aanbevolen!

Uiteraard hierop een reactie van Caroline en Barry vanuit Amsterdam:

Wat een verrassende ontknoping van ons vraagstuk hoe Jenny en haar broertje in Hoogezand bij de families Blaauw en Bronsema zijn terechtgekomen. Dat Jenny en Titia hun leven lang harts-vriendinnen zijn gebleven wisten we, maar dat het al zo jong was begonnen in Rotterdam is een onverwachte wending. We denken nu dan ook dat ze niet bij een kindertransport betrokken was omdat ze enerzijds daar zelf nooit iets over gezegd heeft, maar anderzijds het ook nu niet meer nodig is om te verklaren hoe ze in Hoogezand is terechtgekomen.

Dat verloofde Adrie dan ook nog enige maanden in Hoogezand is geweest om aan te sterken (we denken dat hij extra gemotiveerd was gezien de 'dreiging' in de brief over die aantrekkelijke Canadezen) was bij onze familie volstrekt onbekend.

Soms hangt de wereld toch echt van toevalligheden aan elkaar. Zoals dat bezoek van uw zoon aan de winkel Novacek en wat daar uit voortvloeide.

© Historische Vereniging Hoogezand – Sappemeer e.o.
Publicatie geschiedt in volle overeenstemming met de familie Nugteren / Vos.

Fotografie :
Archief Historische Vereniging Hoogezand – Sappemeer e.o.

Archief familie Nugteren / Vos Amsterdam

Archief familie Bronsema Hoogezand

Collectie K.G. Bosma, Hoogezand

Collectie J. Hessing-Alberts

Gemeentearchief Hoogezand – Sappemeer

Idee en Redactie: Wim A.H. Rozema-HVHS

VOLG HET SPOOR TERUG

De geschiedenis van de familie Bollegraaf van de Smitslaan.

Melle Vos

Op 30 oktober 2016 bezocht ik, naast Auschwitz I, het vernietigingskamp Auschwitz/Birkenau. Urenlang heb ik daar rondgelopen over het immense terrein om een indruk te krijgen van wat zich daar heeft afgespeeld. Ik kan u zeggen, dat is onmogelijk. Ook wanneer je, zoals de groep waar ik toe behoorde, je goed hebt voorbereid komt er een beklemming over je die niet te beschrijven is. Ik zal proberen aan te geven wat er gebeurde met de gedeporteerden en dus ook met Simon Bollegraaf maar vooral met zijn gezin, eenvoudige mensen

uit Hoogezand, wiens lot ik hieronder probeer te beschrijven. Toen ik de gegevens van de familie Bollegraaf opzocht in de registers in Auschwitz I bleek dat vele mensen met die achternaam uit onze omgeving waren gedeporteerd en vergast. Ze kwamen uit Hoogezand, Sappemeer, Slochteren, Winschoten en andere plaatsen in de provincie Groningen.

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak woonde Simon Bollegraaf (geb. op 20/04/1892 te Foxhol) met zijn gezin aan de Smitslaan 55 te Hoogezand (de huidige Julianastraat). Simon was handelaar in lompen en metalen en had zijn bedrijfje aan huis. Hij was getrouwd met Kaatje Simons (geb. te Foxhol op 23/08/1895) en samen hadden zij 4 dochters en 2 zoons. De oudste dochter Henderina

(geb. op 05/07/1919 te Foxham, toen behorende tot de gemeente Slochteren) werkte als arbeidster in een wasserij. Saartje (Foxham 18/02/1921) trouwde op 15 december 1941 met Benjamin de Vries met wie zij in Groningen ging wonen. Bloeme (Foxham 23/11/1922) en Frouwkje (Foxham 18/02/1925) werkten samen als arbeidster bij een kartonnagefabriek in Hoogezand. Tenslotte bestond het gezin uit de zonen Barend (Foxham 16/12/1928) en Simson (Hoogezand, 16/11/1930).

De familie Bollegraaf behoorde tot de Nederlands-Israëlitische gemeente Hoogezand-Sappemeer (De Kille). De synagoge stond aan de Hoofdstraat naast de plek waar nu

Staannd vlnr: Saartje, Frouwkje ook wel genoemd Corry), Henderina (ook wel genoemd Dinie), Bloeme en moeder Kaatje Bollegraaf-Simons. Zittend vlnr: Barend, oma Saartje Simons-Lewie (moeder van Kaatje Bollegraaf-Simons, vermoord op 17 september 1943 in Auschwitz), Simson (ook wel genoemd Sampje).

de ingang is van de Rembrandtlaan. Of het gezin van Simon Bollegraaf erg godsdienstig was weet ik niet. De joodse gemeenschap van Hoogezand-Sappemeer was in de dertiger jaren in ieder geval wel erg actief. Zo werd de vereniging Besjangas Haddechak (=In Tijd van Verdrukking) opgericht. Deze vereniging bood hulp aan Duits-Joodse vluchtelingen die de grens overkwamen. In de krampachtige neutraliteit die de Nederlandse regering in de dertiger jaren in acht nam (met als gevolg dat Joods-Duitse vluchtelingen soms zonder pardon terug naar Duitsland werden gestuurd een wisse dood tegemoet) probeerden dit soort verenigingen hulp te bieden aan geloofsgenoten. In het bestuur van de vereniging zat Samuel Bollegraaf, veehandelaar te Slochteren, ongetwijfeld familie van Simon. De jaarlijkse vastendag, de Grote Verzoendag, werd in ieder geval door alle leden van de Kille gevierd, ook degenen die anders de diensten niet of nauwelijks bezochten. Leden van de Kille uit Foxhol en Slochteren liepen de avond voor de grote dag naar de synagoge aan de Hoofdstraat waar ze overnachtten. Al spoedig na het begin van de bezetting werden antisemitische maatregelen afgekondigd. Simon werd het, zelfs als eigenaar van een klein eenmansbedrijf, langzaam maar zeker onmogelijk gemaakt zijn brood te verdienen. In de loop van 1941 ging de bezetter bedrijven overnemen. Dat was voorbereid door alle joodse zakenlieden te verplichten om hun bedrijf, hoe klein soms ook, in te laten schrijven bij de Kamer van Koophandel waarop vervolgens zgn. Treuhändler als zaakwaarnemers de bedrijfjes gingen liquideren. De eigenaar kreeg geen cent. Begin 1941 moesten de leden van het gezin Bollegraaf zich als Jood laten registreren. Plichtsgetrouwe ambtenaren maakten een lijst van geregistreerde Joden en die werd op 27 februari 1941 opgezonden naar de centrale registratie in Den Haag. Van alle door de Nazi's bezette landen ging men met die registratie in Nederland het verst. Dat de Joodse inwoners van Nederland bijna voor 100% uitgebreid werden geregistreerd bleek later de basis te zijn voor een vlekkeloze deportatie. De hele operatie stond onder leiding van J.L. Lentz, het hoofd van de Rijksinspectie voor de Bevolkingsregisters. Dat was dezelfde man die het persoonsbewijs ontwikkelde en wel op een zodanige wijze dat deze (vooral in de eerste oorlogsjaren) vrijwel niet was na te maken. De man was geen nazi maar een door zijn meerderen hoog geprezen ambtenaar. Hij kreeg als beloning voor zijn werk een hoge Duitse onderscheiding. Uiteindelijk werden in Hoogezand 95 personen geregistreerd, in Sappemeer 37 terwijl niet bekend is hoeveel personen dat in Slochteren waren. Verdere maatregelen volgden zoals het inleveren van radio's en het instellen van de avondklok zodat ze na acht uur 's avonds niet meer op straat mochten. Ook Barend en Simson kregen met anti-Joodse maatregelen te maken. Joodse kinderen moesten namelijk met ingang van het schooljaar 1941/1942 naar aparte Joodse scholen en ook het schoolzwemmen voor Joodse kinderen werd verboden. Vele andere anti-Joodse maatregelen volgden elkaar in steeds vlotter tempo op. In mei 1942 werd, als sluitstuk, het dragen van de Jodenster verplicht. Het net werd steeds meer toegetrokken. Alle vijftien- tot vijfenvijftigjarige Joden uit Hoogezand en Sappemeer moesten zich laten keuren en op 10 juli 1942 vertrokken de meeste mannen en jongens naar Westerbork, meestal rechtstreeks vanuit hun woonplaatsen soms vanuit werkkampen in Drenthe waar ze eerder tewerk waren gesteld. De vrouwen, kinderen en oudere mannen bleven, verstoken van welke vorm van inkomsten dan ook, achter. Uit de teruggevonden gegevens blijkt dat Simon Bollegraaf op 25 september 1942 – in een transport van 928 personen – vanuit Westerbork op transport is gesteld en op 30 september 1942, vrijwel direct na aankomst, in Auschwitz is vergast. Of hij vanaf juli 1942 tot de datum van het transport in september in Westerbork heeft gezeten of in een werkkamp en vervolgens direct na aankomst is gedeporteerd is niet meer na te gaan. Kaatje bleef voorlopig, samen met haar kinderen, wonen aan de Smitslaan 55. Zeer waarschijnlijk, maar helemaal zeker is dat niet, is dat dochter Saartje – nadat haar man Benjamin vanuit Groningen naar Westerbork was gebracht en daarna was gedeporteerd – weer bij haar moeder is gaan wonen. Op 26 november 1942 kwamen op de gemeentehuizen van alle Groninger gemeenten, met uitzondering van de stad, een telegram

binnen waarin de burgemeesters gelast werd om alle Joden die zich nog in de gemeenten bevonden te arresteren. Dat gebeurde vervolgens door Nederlandse politiemensen die de arrestanten op de trein naar Westerbork begeleiden. Plaatselijke artsen probeerden zieken en bejaarden voor deportatie te behoeden door medische verklaringen af te geven inhoudende dat vervoer van betrokkenen medisch gezien onmogelijk was. Voor een enkeling gaf dat uitstel, anderen doken alsnog onder. Ook Saartje Bollegraaf-Simons en haar 6 kinderen behoorden tot de arrestanten die kort na 26 november 1942 in Westerbork aankwamen. Slechts enkele dagen later, op 8 december 1942, vertrokken zij in een transport met 927 personen, naar Auschwitz waar ze op 11 december 1942 aankwamen. In dat transport bevonden zich in totaal 44 personen uit de gemeenten Hoogezand, Sappemeer en Slochteren. Zij allen werden, direct na aankomst in Auschwitz/Birkenau, nog dezelfde dag vergast en gecremeerd. De treinen kwamen in Auschwitz/Birkenau onder de hoofdboort binnen en stopten op een groot perron met – gezien vanuit het poortgebouw – een enkel spoor rechts en een dubbelspoor links. De gedeporteerden werden door een Sonderkommando (het zgn. “Kanada” commando) uit de trein gehaald en op het perron in rijen opgesteld nadat ze hun bagage hadden afgegeven. Zo’n commando, waarvan er verschillende waren, bestond uit joodse gevangenen die vooreerst gespaard waren gebleven van directe vernietiging. Zij hadden taken die liepen vanaf het moment van ontvangst van de gevangenen tot het moment dat de as moest worden verwerkt. Meestal belanden de leden van de commando’s binnen 3 maanden zelf in de gaskamer. Slechts enkelen waren na de oorlog nog in leven. De gedeporteerden werden opgesteld in 2 rijen. Rechts de mannen en links de vrouwen met kinderen. SS-artsen (waaronder de beruchte Dr. Josef Mengele) verdeelden de gedeporteerden vervolgens in arbeidsgeschikten die verder in het kamp zullen worden geregistreerd (waaronder het tatoeëren van een nummer op de arm) en in arbeidsongeschikten die direct in de gaskamers zouden worden vermoord. De arbeidsgeschikt verklaarden werden zowel in de beide Auschwitzkampen als in andere (werk)kampen tewerkgesteld onder de meest erbarmelijke omstandigheden. Velen kwamen later alsnog in de gaskamers terecht of overleden aan het einde van de oorlog tijdens de zgn. dodenmarsen. Het grote registratiegebouw op het terrein is nu ingericht als museum. De arbeidsongeschikten (naar schatting van deskundigen ongeveer 80 tot 85% van de aangekomenen waaronder veel vrouwen met

hun kinderen) werden vervolgens over het dubbele spoor links weggeleid. Na een flinke wandeling over het terrein kwamen ze bij de gaskamer aan.

Ten tijde van de aankomst van Saartje en haar gezin waren er 2 of 3 gaskamers in gebruik. Later zijn er nog meer bijgebouwd. Ook was toen de kleinere gaskamer in Auschwitz I nog in gebruik. Die ruimte is nog geheel in intact en ik ben daar binnen geweest en de beklemming die je dan overvalt is niet te beschrijven. De meeste Nederlandse Joden die in 1942 aankwamen zijn vergast in een kleinere gaskamer die de naam “Het Witte Huis” had. De latere gebouwen waren zo ingericht dat men in een kleedruimte kwam en vervolgens in de gaskamer (ingericht voor het oog

Perron waar de selectie plaats vond

als doucheruimte). Dat was in 1942 nog niet het geval. Kleedruimtes waren vaak nog niet aanwezig. Bovendien werden de lijken toen nog voor een deel in grote kuilen verbrand waarna oneffenheden in het terrein en kleine meertjes met de as werden gevuld. Dat is nog te zien. De gedeporteerden moesten zich – in december 1942 in de bittere kou – uitkleden aan de rand van het bos waarna ze naakt door een Sondercommando de “doucheruimte” werden ingedreven. Tot het einde toe werd de suggestie dat er gedoucht zou worden in stand gehouden onder andere door het uitreiken van een stukje zeep en/of een handdoekje. Vervolgens werden de deuren gesloten en kwam het verschrikkelijke moment dat vanuit gaten in het plafond het dodelijke gas Zyklon B (aangeleverd in blikjes en oorspronkelijk ontwikkeld voor het verdolgen van o.a. ratten) in de gaskamer werd verspreid. De “gasdood” duurde vaak 10 tot 15 minuten. Nu terug naar Saartje en haar gezin. Vertrokken op 8 december 1942 vanuit Westerbork zaten ze 3 dagen lang in een gesloten goederenwagon met weinig of geen voedsel en zeer gebrekkige sanitaire omstandigheden. Ze zijn de stations Kropswolde (waar ze zelf zo dichtbij woonden) Martenshoek, Hoogezand en Sappemeer-Oost gepasseerd en vervolgens in Nieuweschanse de grens overgegaan, een voor hen ongewisse toekomst tegemoet. Op 11 december 1942 kwamen ze, zeer waarschijnlijk ’s avonds in het donker, dodelijk vermoeid aan op een helverlichte, voor hen onbekende, plek waar ze uit de wagon werden gehaald en opgesteld in de linkerrij waarna vervolgens de selectie plaatsvond. Alle leden van het gezin werden arbeidsongeschikt verklaard en naar links gevoerd waarna ze nog, in het donker, in colonne een heel eind moesten lopen, niet wetende wat hen te wachten stond. Deze mensen moeten de wanhoop nabij zijn geweest en zullen getracht hebben zoveel mogelijk bij elkaar te blijven, de moeder, de vier dochters en de twee zontjes. Ze gingen de weg die ik hierboven geschetst heb en kleedden zich uit aan de rand van het bos om vervolgens naar de “doucheruimte” te worden gevoerd. Wanneer zullen ze hebben beseft dat dit het einde was? Ik weet het niet. Ik heb geprobeerd werkelijk het spoor terug te volgen (vanaf het moment dat ze werden opgepakt tot het moment dat ze de gaskamer ingingen) van mensen die in hun leven nog geen vlieg kwaad gedaan hadden maar op afschuwelijke wijze om het leven zijn gebracht omdat ze Joods waren, dat was de enige “misdaad” die ze begaan hadden. Ik heb op 30 oktober 2016 vanaf het perron de weg gevolgd die Saartje en haar kinderen zijn gegaan en kwam uit bij de restanten van de gaskamer waar ze zijn vermoord. Na het bezoek aan het museum in Auschwitz I, het bezoek van de gaskamer en de gang over het immense terrein van Auschwitz/Birkenau waarbij de verschrikkingen bijna lijfelijk werden ervaren zijn de emoties – ik zeg het nogmaals – die dan bij je opkomen niet te beschrijven. Ik zal dat dan ook niet proberen. Eén keer per jaar op 4 mei herdenken wij bij het monument bij het station van Hoogezand de Joodse slachtoffers in het algemeen en omgekomen Joodse inwoners van onze gemeente in het bijzonder. Vanaf nu zal ik op dat moment altijd denken aan Simon en Saartje en hun kinderen, gewone eenvoudige mensen uit onze omgeving die niet wisten welk verschrikkelijk lot hun te wachten stond alleen omdat ze Joods waren.

Bronnen:

Bezoek van de schrijver op 30 oktober 2016 aan Auschwitz I en Auschwitz/Birkenau, Treinen naar het eindstation van de beschaving, Wim A.H. Rozema, Hoogezand-Sappemeer tijdens de Iie Wereldoorlog, K.G. Bos en J.H. Bos, De Joodse gemeenschappen In Hoogezand-Sappemeer, Slochteren, Noord- en Zuidbroek en omliggende dorpen, E.P. Boon en J.J.M. Lettinck, Kamp van Hoop en Wanhoop, Willy Lindwer, Auschwitz/Birkenau, de plaats waar u staat, Staatsmuseum Auschwitz (Polen), Monument en Museum, Maria Momot (Polen).

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO (33)

Hoek Winschoterdiep/Borgercompagniesterdiep, omstreeks 1875 (Stadsplaats nummer 15)

G.J. Stuit

De tweede pentekening in de serie van Nico Bulder staat in het teken van de houtzaagmolen van Maathuis en de scheepswerf van Berg, omstreeks 1875. Rechts het hooghout over het Borgercompagniesterdiep met daarachter de werf van Berg; links de houtzaagmolen van Maathuis en op de voorgrond het Winschoterdiep. Op een in 1690 getekende kaart staat op stadsplaats 15, gelegen op de hoek van het Heerendiep en het Borgercompagniester Hoofddiep reeds een klein scheepje ingetekend. Als eerste eigenaren werden Feite Feites en Florys Gerrits genoemd, of zij scheepsbouwer waren blijft in het ongewisse. Daarna maken Jan Oomkes en Andries Jans de dienst op de werf uit. Vervolgen komt Cornelis Star Lichtenvoort (bewoner van de veenborg Welgelegen) in het bezit van de werf. Hij liet het werk over aan Egbert Maathuis en Berend Willems.

Via Klaas Jans Mulder en zijn zoon Jan Klaassens Mulder kwam de werf in 1853 in handen van Roelf Feddes Berg. Na de dood van Roelf Feddes nam zijn zoon de helling over en werd deze na 1907 verhuurd aan Jac. Smit. Sinds 1922 is de familie Wolthuis (Menzo en Albert) eigenaar van de werf geworden. De laatste eigenaren van de werf waren Albert en daarna zijn zoon Roelf (Roel) Wolthuis. Door het dempen van het Winschoterdiep kwam de helling min of meer “op het droge” te liggen.

Museumwerf Wolthuis, Noorderstraat 308, anno 2017

Door de demping van het Winschoterdiep zag de toekomst van de werf er niet rooskleurig uit. Een groot nadeel voor de werf is het ontbreken van een open verbinding naar het huidige Winschoterdiep. Een brug in de Noorderstraat, die de verbinding naar de reeds bestaande haven bij de IJsbaanlocatie kan verzorgen, zou in dit geval letterlijk en figuurlijk een doorbraak zijn. Juist dan is het ook weer mogelijk schepen, bijvoorbeeld van de “Bruine Vloot”, te repareren of te restaureren.

Inzet: De voormalige houtzagerij van Maathuis aan de oostzijde van het Borgercompagniesterdiep, anno 2017

Verrassend goed... en niet duur!

Synergon druk & print

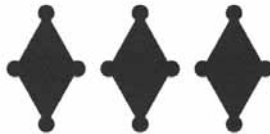
- Huisstijldrukwerk
- Reclamedrukwerk op maat
- Promotiemateriaal & specials
- Logistieke ondersteuning
- Privédrukwerk
- Familiedrukwerk

Waarom Synergon druk & print?

- Persoonlijk contact
- Goede service
- Deskundig advies
- Alle disciplines in eigen huis
- Uitstekende kwaliteit
- Scherpe prijzen

Synergon^{sw}
druk & print

Mr. A.J. Romijnweg 17
9672 AH Winschoten
T (0597) 453 521
E drukenprint@synergonsw.nl
I www.synergondrukenprint@synergonsw.nl

RIETVELDT ADVOCATEN

30 JAAR

JURIDISCHE DIENSTVERLENING

VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR

mr. M.M. Rietveldt, mw. mr. M. Schlepers
Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Tel. (0598)390890; Fax. (0598)390853
Email: alg@rahs.nl; Web: www.rahs.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelbanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand